

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2020. gada 9. jūlijā

lietā Nr. 2019-27-03

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tiesneši Sanita Osipova, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

un piedaloties tiesībsargam Jurim Jansonam un tiesībsarga pilnvarotajai pārstāvei Inetai Rezevscai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabineta – pilnvarotajai pārstāvei Janai Muižniecei,

ar tiesas sēdes sekretāri Annu Elizabeti Šakari,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28. pantu, 2020. gada 2., 3. un 9. jūnijā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

“Par Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2002. gada 31. oktobrī pieņēma Valsts sociālo pabalstu likumu (turpmāk – Pabalstu likums). Saskaņā ar tā 3. panta pirmās daļas 7. punktu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts (turpmāk arī – pabalsts) ir viens no regulāri izmaksājamiem valsts sociālajiem pabalstiem.

Savukārt Pabalstu likuma 13. panta pirmā daļa nosaka:

“Valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam) vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību, ja persona:

1) nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”) un ir sasniegusi vecumu, kāds saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām” noteikts personai, lai tā iegūtu tiesības uz vecuma pensiju. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz mūžu;

2) atzīta par invalīdu un pārsniegusi 18 gadu vecumu. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz noteikto invaliditātes laiku;

3) nav sasniegusi pilngadību, ir zaudējusi vienu vai abus apgādniekus un nav stājusies laulībā. Šīm personām piešķir valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, kura minimālo apmēru katram bērnam un tā pārskatīšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Šajā gadījumā valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir līdz pilngadības sasniegšanai. Pabalsta izmaksu turpina, ja šajā punktā minētā persona pēc pilngadības sasniegšanas mācās vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē un nav vecāka par 20 gadiem vai studē augstskolā dienas nodaļā (pilna laika klātienē) un nav vecāka par 24 gadiem.”

Saskaņā ar Pabalstu likuma 15. panta pirmo daļu valsts sociālo pabalstu un piemaksu apmēru un to pārskatīšanas kārtību nosaka šis likums un Ministru kabinets.

2. Ministru kabinets 2009. gada 22. decembrī izdeva noteikumus Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 1605). Šie noteikumi izdoti citstarp saskaņā ar Pabalstu likuma 15. panta pirmo daļu.

Noteikumu Nr. 1605 2. punkts sākotnējā redakcijā paredzēja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts Pabalstu likuma 13. panta pirmajā daļā minētajām personām, izņemot invalīdus kopš bērnības, ir 45 latu mēnesī (2.1. apakšpunkts), savukārt invalīdiem kopš bērnības – 75 latu mēnesī (2.2. apakšpunkts).

2.1. Ar Ministru kabineta 2013. gada 3. septembra noteikumiem Nr. 729 “Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”” Noteikumu Nr. 1605 2. punktā noteiktais pabalsta apmērs tika izteikts *euro*.

Tādējādi Noteikumu Nr. 1605 2. punkts redakcijā, kas bija spēkā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2019. gada 31. decembrim, (turpmāk arī – apstrīdētais regulējums) noteica:

“Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir:

2.1. Valsts sociālo pabalstu likuma 13. panta pirmajā daļā minētajām personām, izņemot invalīdus kopš bērnības, – 64,03 *euro* mēnesī;

2.2. invalīdiem kopš bērnības – 106,72 *euro* mēnesī.”

2.2. No 2020. gada 1. janvāra, kad stājās spēkā 2019. gada 10. decembra noteikumi Nr. 603 “Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”” (turpmāk – Noteikumi Nr. 603), Noteikumu Nr. 1605 2. punkts izteikts šādā redakcijā:

“Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir:

2.1. Pabalstu likuma 13. panta pirmajā daļā minētajām personām, izņemot personas ar invaliditāti un personas ar invaliditāti kopš bērnības, – 64,03 *euro* mēnesī;

2.2. personām ar invaliditāti – 80 *euro* mēnesī;

2.3. personām ar invaliditāti kopš bērnības – 122,69 *euro* mēnesī.”

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 1605 2.¹ punktu, piešķirot pabalstu personām ar I invaliditātes grupu, šo noteikumu 2. punktā noteiktajam pabalsta apmēram tiek piemērots koeficients 1,3, bet personām ar II invaliditātes grupu – koeficients 1,2.

Savukārt šo noteikumu 3. punkts noteic, ka pabalsta apmēru pārskata Ministru kabinets pēc labklājības ministra ierosinājuma atbilstoši valsts budžeta iespējām, kā arī izvērtējot ekonomisko situāciju valstī un ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes noteikto vidējo faktisko patēriņa cenu indeksu.

3. Pieteikuma iesniedzējs – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Tiesībsargs 2019. gada 23. maijā vērsies pie Ministru kabineta ar vēstuli, norādot, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmei, un aicinot Ministru kabinetu līdz 2019. gada 24. jūlijam noteikt Satversmei atbilstošu pabalsta apmēru. Ministru kabinets tiesībsarga norādītos trūkumus minētajā termiņā neesot novērsis. 2019. gada 17. oktobrī tiesībsargs iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā.

3.1. Apstrīdētais regulējums esot vērtējams no Satversmes 109. panta izrietošā valsts pozitīvā pienākuma ietvaros. Latvijas kā sociāli atbildīgas valsts pienākums esot nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni, aizsardzību sociālā riska gadījumā un rūpes par sociālo taisnīgumu, kas ietver rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu, vājāko aizsardzību un iespēju vienlīdzību.

Pabalsta saņēmēji esot vismazāk aizsargātās iedzīvotāju grupas, proti, pensijas vecuma cilvēki un personas ar invaliditāti, kas nekvalificējas atbalsta saņemšanai no sociālās apdrošināšanas sistēmas un objektīvu apstākļu dēļ nespēj

patstāvīgi gūt ienākumus. Vairāk nekā 90 procentu no visiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem esot personas ar invaliditāti, no tām lielākā daļa invaliditāti ieguvušas jau bērnībā. Savukārt pēdējos gados pieaugot arī to personu skaits, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju.

Pabalsta mērķis esot nodrošināt tā saņēmēju pamatvajadzības, kas Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (turpmāk – Sociālās palīdzības likums) izpratnē ir ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe un obligātā izglītība. Tomēr pabalsts tā saņēmējiem nesedzot pat pilnvērtīgas pārtikas izmaksas, tātad tā apmērs neesot pietiekams likumdevēja definēto pamatvajadzību apmierināšanai. To atzīstot arī Ministru kabinets savā 2014. gada 30. oktobra koncepcijā “Par minimālā ienākumu līmeņa noteikšanu”.

Latvija saskaņā ar Pasaules Bankas novērtējumu esot atzīta par valsti ar augstiem ienākumiem. Tomēr valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzes apmērs esot vien 2,13 *euro* dienā jeb 64,03 *euro* mēnesī. Esot apšaubāma Latvijas kā sociāli atbildīgas valsts izvēle personas pamatvajadzību nodrošināšanu piesaistīt absolūtās nabadzības kritērijiem, kas tiekot piemēroti valstīs ar zemiem ienākumiem.

Tiesībsargs atzīst, ka pabalsta saņēmēji atsevišķos gadījumos var pretendēt uz sociālo palīdzību. Tomēr pašvaldībām neesot vienotas pieejas, piemēram, dzīvokļa pabalsta reglamentēšanai, tāpēc iedzīvotāji neatrodies vienlīdzīgā situācijā, risinot ar mājokļa izdevumiem saistītos jautājumus.

Valsts personām ar invaliditāti esot paredzējusi arī citus pabalstus. Tomēr to pieejamība nevarot būt arguments, kas attaisnotu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra nepietiekamību, jo citiem pabalstiem esot citi mērķi.

3.2. Tiesībsargs norāda, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzes apmērs bija nemainīgs 14 gadus, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 11 gadus. Dažādos politikas plānošanas dokumentos izteiktā apņemšanās situāciju mainīt neesot transformējusies tiesību normās, tāpēc pabalsta apmēra pārskatīšanai esot deklaratīvs raksturs.

Lai gan 23 gadu laikā pabalsta bāzes apmērs trīs reizes ir minimāli palielināts, neesot iespējams konstatēt, tieši kādus apsvērumus Ministru kabinets

tā noteikšanā izmantojis. Proti, pabalsta apmērs esot noteikts, pamatojoties uz subjektīviem politiskiem apsvērumiem, kas neesot apstiprināti ne ar kādiem ekonomiskiem rādītājiem.

Arī pieteikuma iesniegšanas brīdī Ministru kabineta iecerētā pabalsta apmēra palielināšana, pēc tiesībsarga ieskata, esot plānota pēc pārpalikuma principa budžeta ietvaros jeb kā mehānisks naudas piešķirums, neņemot vērā ekonomisko situāciju valstī un patēriņa cenu izmaiņas. Tādējādi valsts, ieviešot pabalstu, esot formāli izpildījusi savu pozitīvo pienākumu sniegt sociālo atbalstu personām, kurām nav tiesību to saņemt sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros, tomēr valdības noteiktais pabalsta apmērs neesot pietiekams un valsts to neesot periodiski pārskatījusi.

Savukārt Eiropas Sociālo tiesību komiteja 2017. gada nogalē esot secinājusi, ka situācija Latvijā neatbilst Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas (turpmāk – Sociālā harta) 30. pantam, jo nav pienācīgas vispārējas un saskaņotas pieejas cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību. Arī Eiropas Komisija vairākkārt norādījusi uz nepieciešamību pārskatīt vecāka gadagājuma personām un personām ar invaliditāti paredzēto sociālo pabalstu apmēra adekvātumu.

3.3. Pabalsta saņēmēji esot nabadzības riskam pakļautas personas. Nabadzība kā sociāla parādība esot cieši saistīta ar sliktu izglītību, veselību, sociālo atstumtību un diskrimināciju. Šie cilvēki nespējot piekļūt tiem nepieciešamajiem pakalpojumiem un precēm, kā arī nespējot īstenot savas tiesības un izmantot iespējas. Tādējādi šīm personām neesot nodrošināta iespēju vienlīdzība, kas ietilpst Satversmes 91. pantā nostiprinātā vienlīdzības principa tvērumā.

Valsts ar savu ilgstošo bezdarbību esot pieļāvusi valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju diskrimināciju uz vecuma, invaliditātes un sociālā stāvokļa pamata. Proti, no 2006. gada līdz 2019. gadam ekonomiski aktīvo personu labklājība un iespēju vienlīdzība esot nemitīgi veicināta, citstarp palielinot minimālās algas apmēru. Tāpat esot augusi arī vecuma pensijas saņēmēju labklājība, jo kopš 2013. gada atsākta ikgadēja pensiju indeksācija. Savukārt pabalsta saņēmēji valsts ekonomikas izaugsmi un labklājības

pieaugumu neesot jutuši, jo pabalsta apmērs šajā laikā nav pienācīgi pārskatīts un palielināts.

Valdība atzīstot savu bezdarbību un tādējādi arī to, ka pabalsta saņēmēji tiek diskriminēti. Kā vienīgais arguments tam, kāpēc pabalsta apmērs tik ilgi nav pārskatīts, tiek minētas valsts budžeta iespējas. Taču ar to nevarot attaisnot pabalsta saņēmēju pamatvajadzību nenodrošināšanu. Pieļautā diskriminācija esot ne vien cilvēka cieņas aizskārums pats par sevi, bet arī viens no nabadzības cēloņiem. Šāda situācija neesot savienojama ar sociāli atbildīgas valsts principu, jo sabiedrībā būtiskākās sociālās atšķirības netiekot izlīdzinātas un visām iedzīvotāju grupām netiekot nodrošināts atbilstošs dzīves standarts.

3.4. Tiesas sēdē tiesībsargs norādīja, ka Satversmes tiesā vērsies divu pabalsta saņēmēju grupu – nenodarbināto personu ar invaliditāti un pensijas vecuma cilvēku – tiesību aizsardzības labad, kā arī precizēja, ka apstrīd Noteikumu Nr. 1605 2. punktu redakcijā, kādā tas izteikts ar Noteikumiem Nr. 603.

Tiesībsargs uzsvēra, ka, ilgstoši atstājot atsevišķas sabiedrības grupas nevienlīdzīgos apstākļos, netiek ievērota cilvēka cieņa. Valsts attieksmei pret visiem esot jābūt līdzvērtīgai, un neesot pieļaujams tas, ka par vienu sabiedrības grupu valsts rūpējas, bet par citu grupu ne. Tiesībsargs norādīja, ka pabalsts un valsts realizētā politika ir vērsta uz personu ar invaliditāti iekļaušanu sabiedrībā, taču šis mērķis neesot sasniegts.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

4.1. Satversmes 109. pantā ietvertās tiesības uz sociālo nodrošinājumu paredzot valsts pienākumu radīt efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālās drošības sistēmu. Atbalsta sniegšana iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem esot skatāma kompleksi, ņemot vērā valsts un pašvaldību garantēto atbalstu. Valsts un pašvaldību sniegtā atbalsta mehānismi esot savstarpēji papildinoši un sekmējot cilvēku iespējas saņemt savām individuālajām

vajadzībām pietuvinātu atbalstu gan finansiālajā izteiksmē, gan arī pakalpojumu un atvieglojumu veidā.

Valdība turpmākajiem gadiem par vienu no savām prioritātēm esot izvirzījusi nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu, tostarp minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanu. Tomēr attiecīgie pasākumi esot skatāmi kopsakarā gan ar valsts finansiālajām iespējām un samērību ar visas sabiedrības interesēm, gan pašvaldību iesaisti noteiktai mērķgrupai sniedzamo atbalsta pakalpojumu pilnveidē. Turklāt liela nozīme esot arī paša cilvēka atbildībai, rūpēm par sevi un saviem tuviniekiem, kā arī iesaistei savu sociālo problēmu risināšanā. Sniedzot valsts atbalstu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, esot jā saglabā personu motivācija iesaistīties darba tirgū. Personas ienākumiem būtu jāaug nevis no valsts sniegtajiem pabalstiem, bet gan no darbā gūtajiem ienākumiem un no valsts ekonomiskās attīstības kopumā.

Nabadzības apkarošana esot arī viens no Eiropas Savienības prioritārajiem mērķiem. Nabadzības problemātika esot daudzdimensionāla, un tās cēloņi arī varot būt dažādi. Nabadzības mazināšana neesot panākama tikai ar valsts vai pašvaldības nodrošinātā finansiālā atbalsta palielināšanu konkrētām mērķgrupām, ja vienlaikus netiek uzlabotas iedzīvotāju iespējas saņemt pienācīgus veselības aprūpes pakalpojumus, iegūt kvalitatīvu izglītību un iekļauties darba tirgū atbilstoši savām spējām un zināšanām.

Jau vairāku gadu garumā valstī saglabājoties relatīvi augsts nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars un izteikta ienākumu nevienlīdzība. Atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem un Eiropas Savienībā izmantotajai metodoloģijai nabadzības riska sliekšnis jeb 60 procenti no ienākumu mediānas 2017. gadā bijis 367 *euro* mēnesī – Latvijas apstākļos šis rādītājs neesot ekonomiski pamatots un samērīgs ar visas sabiedrības interesēm. Atbilstoši Latvijā lietotajai metodoloģijai nabadzības riska sliekšnis esot 297 *euro* mēnesī.

4.2. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts esot viens no valsts sociālo pabalstu veidiem un tiekot finansēts no valsts pamatbudžeta, proti, no

vispārējiem nodokļiem. Pabalsta saņēmēju skaits un līdz ar to arī izdevumi tā izmaksai pieaugot no gada uz gadu.

Līdz 2019. gada decembrim pabalsta apmērs neesot bijis pārskatīts ilgāk kā 12 gadus. Tomēr pabalsta saņēmēji varot saņemt arī citus valsts un pašvaldības atbalsta pakalpojumus. To mērķis esot nevis aizstāt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, bet atvieglot personas iespējas stiprināt savu finansiālo kapacitāti un spēju iekļauties dažādos sabiedriskajos procesos.

Ministru kabinets 2019. gada 22. augustā esot konceptuāli atbalstījis politikas plānošanas dokumentu “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021. gadam”, kurā paredzēts pārskatīt arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, nosakot to 99 *euro* jeb 20 procentu apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam. Valsts fiskālās telpas ierobežojumu dēļ plānā noteiktie pasākumi neesot ieviesti pilnā apmērā.

Ar Noteikumiem Nr. 603 Ministru kabinets izteicis Noteikumu Nr. 1605 2. punktu jaunā redakcijā. Pabalsta apmērs neesot palielināts vienīgi pensijas vecumu sasniegušajām personām, kurām nav tiesību uz vecuma pensiju. Ierobežota finansējuma apstākļos valsts esot tiesīga primāri atbalstīt iedzīvotājus, kuriem ir objektīvi iemesli, kas kavē vai ierobežo iespēju gūt ienākumus pilnvērtīgā apmērā un nodrošināt savas materiālās situācijas uzlabošanu. Pabalsta apmēra palielināšana personām ar invaliditāti pozitīvi ietekmēsot šīs mērķgrupas finansiālo kapacitāti.

Sociālās palīdzības piešķiršanas jautājumi esot pašvaldību kompetencē. Sociālās palīdzības sistēma esot pēdējā atbalsta sistēma gadījumā, kad ģimene vai persona nesaņem pietiekamu atbalstu no sociālās apdrošināšanas sistēmas un valsts sociālajiem pabalstiem. Katrai pašvaldībai esot iespēja izveidot optimālu sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu sistēmu, lai sniegtu nozīmīgu atbalstu attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem, kuriem tas nepieciešams. Arī valsts esot noteikusi trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm atvieglojumus dažādās jomās.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve Jana Muižniece uzsvēra, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam nav noteikts konkrēts mērķis, proti, nav noteikts, kādām vajadzībām šis pabalsts ir paredzēts, bet tas veidojot daļu no kopējās sociālās drošības sistēmas. Pabalsta apmērs esot atkarīgs no valsts finansiālajām iespējām. Turklāt primāri personai pašai esot pienākums rūpēties par sevi un saviem tuviniekiem.

5. Pieaicinātā persona – Saeima – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Satversme neparedzot to, ka valstij būtu pienākums ieviest tieši valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu un – vēl jo vairāk – noteikt konkrētus šā pabalsta izmaksas nosacījumus vai apmēru. Jēdziens “sociālais nodrošinājums” Satversmes 109. panta izpratnē aptverot dažādus sociālās drošības sistēmas pasākumus, un, izvērtējot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, vajagot ņemt vērā arī citus sociālās drošības sistēmas pasākumus, kas vērsti uz šā pabalsta saņēmējiem.

Tā esot arī pašas personas atbildība – rūpēties par to, lai vecuma vai invaliditātes gadījumā saņemtu atbilstošu sociālo nodrošinājumu. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts būtībā esot sociāls pasākums, kas paredzēts personām, kuras nevar saņemt palīdzību valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros. Valstij esot pienākums savas saistības sociālo tiesību jomā samērot ar savām ekonomiskajām iespējām, lai neapgrūtinātu citu valsts pienākumu izpildi. Turklāt pabalsta apmērs neesot atkarīgs no personas veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām, bet gan no valstij pieejamiem finanšu līdzekļiem. Tāpēc valstij esot plaša rīcības brīvība ar šo pabalstu saistītā normatīvā regulējuma pieņemšanā.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis Jānis Priekulis norādīja, ka, izvērtējot apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmei, jāņem vērā sociālo tiesību dimensija un tas, ka pabalsts ir tikai viens atsevišķs elements sociālās drošības sistēmas pasākumu kopumā.

6. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Jebkuru atbalsta pakalpojumu pilnveidošana un to apmēra palielināšana, tostarp valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra palielināšana, esot skatāma ciešā kontekstā ar valsts finansiālajām iespējām, un tai vajagot būt samērīgai ar visas sabiedrības interesēm. Neesot pieļaujama tāda nevienlīdzīga situācija, ka pabalsta saņēmēji, kuri savā mūžā nekad nav strādājuši vai nav pietiekami ilgi veikuši sociālās apdrošināšanas iemaksas, lai iegūtu tiesības uz valsts pensiju, saņemtu valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu līdzvērtīgā vai pat lielākā apmērā nekā personas, kuras ir strādājušas, maksājušas nodokļus un saņem valsts pensiju.

Jēdziens “cilvēka cienīga dzīve” esot subjektīvs raksturojums, un cilvēka cienīgai dzīvei nepieciešamais finansiālais nodrošinājums esot vērtējams individuāli, atbilstoši katras personas vai mājsaimniecības vajadzībām. Latvijā esot izveidota visaptveroša sociālās drošības sistēma, un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts esot tikai viens no tās elementiem. Tam neesot konkrēta mērķa, un tas tiekot sniegts personām, kuras nespēj gūt ienākumus, ne tikai pamatvajadzību apmierināšanai, bet dažādu izdevumu segšanai. Ja personai ir grūti nodrošināt savu pamatvajadzību apmierināšanu, tai tiekot piedāvāti arī citi valsts un pašvaldību atbalsta mehānismi.

Tiesas sēdē Labklājības ministrijas pārstāves Elīna Celmiņa un Sandra Stabiņa norādīja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta aprēķinam pamatā jābūt balstītam uz rūpīgi izvērtētu metodoloģiju un tikpat svarīgs ir arī valsts ekonomiskās situācijas izvērtējums un valsts budžeta iespējas gan vidējā termiņā, gan ilgtermiņā. Pabalsta mērķis esot nevis pilnībā aizvietot darbā negūtos ienākumus vai nodrošināt kādu konkrētu vajadzību apmierināšanu, bet gan sniegt atbalstu ienākumu veidā, nodrošinot tos kādā noteiktā minimālā apmērā. Izveidotā sociālās drošības sistēma kopumā atbilstot sociāli atbildīgas valsts principam, un esot veikti pasākumi arī sociālā taisnīguma nodrošināšanai.

7. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Varot piekrist Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam, ka sociālā nodrošinājuma apjoms skatāms kopsakarā ar citiem monetāriem un nemonetāriem sociālās drošības sistēmā ietilpstošiem atbalsta veidiem, ko nodrošina valsts un pašvaldības. Personas sociālā nodrošinājuma apjomu veidojot visu tai paredzēto sociālās drošības sistēmas pasākumu kopums.

Valsts pozitīvā pienākuma izvērtēšanā īpaši būtisks esot sociāli atbildīgas valsts principa ievērošanas kritērijs. Sociāli atbildīgas valsts uzdevums esot veicināt personu iesaisti darba tirgū un attiecīgi iesaisti valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā. Savukārt valsts sociālo pabalstu mērķis esot sniegt valsts atbalstu naudas izmaksu veidā personām, kurām nav tiesību saņemt maksājumus valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros. Tādējādi valsts sociālo pabalstu apjoms esot vērtējams arī kopsakarā ar valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros paredzēto maksājumu apmēru.

Tieslietu ministrija pauž viedokli, ka sociālās palīdzības un valsts sociālās apdrošināšanas sistēmu ietvaros paredzēto maksājumu minimālo apmēru nolīdzināšana neatbilstu sociāli atbildīgas valsts principam, jo mazinātu cilvēku motivāciju iesaistīties valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā. Būtiski palielinot valsts sociālo pabalstu apmēru, būtu jāpalielina arī minimālie valsts pensiju un sociālās apdrošināšanas pabalstu apmēri, ņemot vērā to, ka valsts pensiju apmērs ar likumu “Par valsts pensijām” vairākos gadījumos ir piesaistīts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēram. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, šāds solis savukārt varētu negatīvi ietekmēt valsts sociālās apdrošināšanas budžeta stabilitāti. Tomēr esot svarīgi ņemt vērā to, ka personām ar invaliditāti ir apgrūtinātas iespējas pilnvērtīgi iesaistīties darba tirgū vai arī darbības ir zaudētas pilnībā.

Tas, ka nav reglamentēta valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra noteikšanas metodika un nav normatīvi nostiprināts arī pienākums šo apmēru

periodiski pārskatīt, esot būtiski šā pabalsta regulējuma trūkumi sociāli atbildīgas valsts principa kontekstā. Tā kā pabalsta saņēmēji ir personas ar ierobežotām iespējām pašām sevi nodrošināt, pabalsta apmēra nepārskatīšana vairāk nekā 10 gadu garumā neesot savienojama ar sociāli atbildīgas valsts principu. Tomēr esot jāņem vērā tas, ka 2019. gada decembrī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir pārskatīts.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve Iveta Brīnuma norādīja, ka liela nozīme šajā lietā esot ikgadējā valsts budžeta sastādīšanas procesam. Valstī esot jābūt gan sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra noteikšanas metodikai, gan normatīvi nostiprinātam pienākumam pārskatīt šā pabalsta apmēru. Būtu jāievieš arī pabalsta apmēra palielināšanas plāns, tomēr kopumā apstrīdēto normu varot vērtēt kā atbilstošu Satversmei.

8. Pieaicinātā persona – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija – uzskata, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs būtu jāpārskata atbilstoši valsts budžeta iespējām, izvērtējot ekonomisko situāciju valstī un ņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes noteikto vidējo faktisko patēriņa cenu indeksu. Tādējādi tiktu apmierinātas pabalsta saņēmēju pamatvajadzības un samazināts papildu finansiālais slogs pašvaldību budžetiem.

Sniedzot atzinumus par pašvaldību saistošajiem noteikumiem, ministrija secinājusi, ka sociālo un pēc brīvprātīgas iniciatīvas ieviesto pabalstu piešķiršanas kritēriji un apmērs dažādās pašvaldībās ir atšķirīgs. Tādējādi valsts iedzīvotāji atrodies nevienlīdzīgā situācijā atkarībā no tā, kurā pašvaldībā viņi dzīvo un ir deklarējuši savu dzīvesvietu.

Tiesas sēdē Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārstāve Ilze Oša norādīja, ka pašvaldībām ir atšķirīga pieeja dažādu sociālās drošības pakalpojumu nodrošināšanai. Atbalsta sistēma esot pilnveidojama un uzlabojama, lai visā valstī būtu garantēta vienota pieeja vismaz attiecībā uz tiem pabalstu veidiem, kas izriet no Sociālās palīdzības likuma. Tad, kombinējot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu ar pašvaldību līmenī nodrošinātajiem atbalsta instrumentiem, tiktu sasniegts taisnīgāks rezultāts.

9. Pieaicinātās personas – Valsts kontroles – pārstāves Inga Vārava un Ieva Pīpiķe tiesas sēdē norādīja, ka Valsts kontrole lietderības revīzijā, kas pabeigta ar ziņojumu “Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?”, kompleksi vērtējusi sociālās drošības sistēmu. Revīzijā esot konstatēts, ka pašlaik sociālās drošības sistēma valstī ir sadrumstalota un tās darbības nodrošināšanā iesaistītas daudzas institūcijas.

Lai panāktu nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanos, esot mērķtiecīgi un koordinēti jādarbojas visās būtiskajās valsts politikas jomās, tostarp sociālās drošības, nodokļu, izglītības, veselības un ekonomikas jomā. Attīstības plānošanas dokuments, kas koordinētu visu šo nozaru politiku, Latvijā neesot izstrādāts, tāpēc iesaistīto valsts un pašvaldības institūciju rīcība, nosakot sociāli atbalstāmās iedzīvotāju grupas un sniedzot tām atbalstu, esot nekoordinēta, nereti dublējoša un pat pretrunīga. Tāpēc šobrīd pastāvošo sistēmu nevarot atzīt par efektīvu.

Pēc Valsts kontroles ieskata, līdzekļus izmantojot mērķtiecīgi, būtu iespējams panākt labākus rezultātus nabadzības riska mazināšanā. Valstī neviens patiesībā nezinot, cik liela nauda sasniedz katru atsevišķu personu. Pastāvot tādas personu kategorijas, kuras ir sociāli neaizsargātas un kurām vienmēr būs vajadzīgs atbalsts, tostarp pensijas vecuma cilvēki un personas ar invaliditāti. Valstij esot jāvērtē, cik daudz katrā konkrētā situācijā var prasīt no paša cilvēka. Valsts kontrole uzsver, ka tai ir šaubas par iespēju nodrošināt cilvēkiem pienācīgu atbalstu, ja pabalstu sistēma balstīta uz universālajiem pabalstiem. Cilvēkiem, kam nepieciešams lielāks atbalsts, neesot iespējams to nodrošināt, jo finansējums esot ierobežots.

10. Pieaicinātā persona – biedrība “EAPN-Latvia” – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs esot nepietiekams, jo nenodrošinot pat pamatvajadzību kvalitatīvu apmierināšanu. Tāpēc valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta ietekme uz nabadzības mazināšanu esot minimāla.

Latvijā neesot izstrādāti minimālās materiālās nodrošinātības budžeti konkrētām personu kategorijām, piemēram, nodarbinātajiem, pensionāriem, personām ar invaliditāti vai dažāda vecuma bērniem. Tas apgrūtinot pabalsta apmēra vērtēšanu, un arī atbildīgajām institūcijām, veidojot sociālo politiku un nosakot pabalsta apmēru, neesot priekšstata par cilvēku vajadzībām un atbilstošu patēriņu. Pabalsta apmērs esot bijis nemainīgs ilgāk nekā 10 gadus neatkarīgi no valsts ekonomiskās attīstības un patēriņa cenu kāpuma. Tātad valsts neesot ievērojusi pašas noteiktos pabalsta apmēra pārskatīšanas kritērijus.

Ministru kabineta arguments par to, ka personas ienākumiem būtu jāaug nevis no valsts sniegtajiem pabalstiem, bet gan no darbā gūtajiem ienākumiem un no valsts ekonomiskās attīstības kopumā, esot nekorekts. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tiekot piešķirts personām, kuras daļēji vai pilnībā nevar iesaistīties darba tirgū un kurām nepieciešams valsts sociālais atbalsts.

11. Pieaicinātā persona – biedrība “Latvijas Pašvaldību savienība” – norāda, ka 2012. gadā trūcīgas personas ienākumu līmenis noteikts konstantā apmērā un kopš tā laika nav pārskatīts. Tomēr pašvaldības, kuru kompetencē ir maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa noteikšana, atbilstoši sociālekonomiskajai situācijai un savām budžeta iespējām pārskatot šo līmeni, lai sniegtu iedzīvotājiem atbalstu pamatvajadzību apmierināšanai.

Tiesas sēdē biedrības “Latvijas Pašvaldību savienība” pārstāvis Māris Pūķis uzsvēra, ka valsts nosaka pabalstu apmērus, savukārt pašvaldības pilda normatīvajos aktos noteikto. Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts nesusot kultūras vajadzības, apģērba iegādes, dzīvokļa, veselības aprūpes izmaksas. Papildu iespējas nodrošinot pašvaldību sociālie dienesti. Kopumā situācija neesot vērtējama apmierinoši, un tās uzlabošanai esot nepieciešams komplekss risinājums.

12. Pieaicinātā persona – biedrība “Latvijas Pensionāru federācija” (turpmāk – Latvijas Pensionāru federācija) – atzinīgi vērtē to, ka no 2020. gada 1. janvāra ir paaugstināts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzes apmērs personām ar invaliditāti, un informē, ka tā iniciējusi dažādus pasākumus, kuru mērķis ir nabadzības riska un nevienlīdzības pieauguma novēršana pensionāru vidū.

Tiesas sēdē Latvijas Pensionāru federācijas priekšsēdētāja Aija Barča norādīja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tiek piešķirts tikai uz personas iesnieguma pamata. Atbalsta sniegšana iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem esot skatāma kompleksi, īpaši vērā ņemot valsts un pašvaldību garantēto atbalstu māsaimniecībai. Ja persona nav spējīga līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā, tad valstij esot pienākums šai personai palīdzēt.

13. Pieaicinātā persona – nodibinājums “Invalīdu un viņu draugu apvienība “APEIRONS”” (turpmāk – nodibinājums “APEIRONS”) – uzskata, ka apstrīdētais regulējums neatbilst Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

Lai gan visi atbalsta pasākumi un atvieglojumi sociālās drošības sistēmas ietvaros kopumā ir orientēti uz vienotu mērķi – radīt trūcīgākajiem sabiedrības locekļiem vienlīdzīgas iespējas, tomēr katram elementam esot savs mērķis. Tāpēc citiem pasākumiem nebūtu jāpārklājas ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, bet būtu jāpastāv paralēli. Pabalsta apmēram vajagot būt pietiekamam, lai pastāvīgi nodrošinātu visu personas pamatvajadzību apmierināšanu. Ja personai rodas nepieciešamība izšķirties, kuru no savām pamatvajadzībām tā apmierinās, tad pabalsta apmēru nevarot uzskatīt par pietiekamu un par cieņpilnu dzīvi nevarot būt runas. Turklāt esot jāņem vērā arī ilglaicīgais šo vajadzību segšanas izmaksu pieaugums, kamēr pabalsta apmērs netika palielināts.

Visvairāk ciešot tieši personas ar invaliditāti, jo pabalsta apmērs neesot pietiekams pat ēdiena un apģērba nodrošināšanai. Transportam, algotam aprūpētājam un citiem mērķiem nepieciešamo līdzekļu nepietiekamība liedzot

šīm personām pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā. Tādējādi neesot izpildīts sociāli atbildīgas valsts pienākums izveidot atbilstošu sociālās palīdzības sistēmu.

Kamēr nodarbināto personu atalgojums valstī konsekventi audzis, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs neesot attiecīgi palielināts. Šāda situācija liecinot par diskriminējošu attieksmi un aizskarot personas cieņu, turklāt neveicinot attīstību, bet turpinot dzīt pabalsta saņēmējus vēl lielākā nabadzībā.

Turklāt esot jāņem vērā arī tas, ka personām ar invaliditāti nav pietiekamu iespēju apgūt profesiju un veidot nodarbinātības attiecības, proti, nodarbināta esot tikai aptuveni ceturtdaļa no šo personu kopskaita. Tādējādi personas ar invaliditāti vairumā gadījumu esot atkarīgas no sociālās drošības sistēmas. Tās ietvaros personām tiek piedāvāti dažādi pakalpojumi, bet finansējums attiecībā uz visu personu ar invaliditāti kopskaitu esot niecīgs, tāpēc nesekmējot šo personu piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem un izglītībai, kā arī nepalīdzot tām paaugstināt dzīves kvalitāti un izvairīties no nabadzības.

Tiesas sēdē nodibinājuma "APEIRONS" pārstāve Daina Podziņa norādīja, ka izskatāmajā lietā ir saskatāma netieša diskriminācija. Turpinot ierasto politiku un atsaucoties tikai uz valsts budžeta iespējām, valsts apliecinot savu nespēcību tās vājākās iedzīvotāju grupas aizsardzībā un lielākoties atbalstot sociāli apdrošinātās personas. Neesot korekti vienādu pabalsta apmēru noteikt personām, kuras nevar gūt ienākumus objektīvu iemeslu dēļ, un personām, kuras varēja strādāt, bet nestrādāja vai arī nevar pierādīt vecuma pensijas saņemšanai nepieciešamo darba stāžu.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors *Dr. iur. Jānis Lazdiņš* – norāda, ka Eiropas Savienībā lietotais termins "eksistences minimums" ir cieši saistīts ar sociāli atbildīgas valsts principu un cilvēka cieņu. Tas ietverot ne tikai pārtikas, apģērba un mājokļa izmaksas, bet arī izmaksas, kas nepieciešamas, lai nodrošinātu personas tiesības uz izglītību, kultūru, tostarp sportu, un līdzdalību valsts politikas veidošanā.

Cilvēka cieņai atbilstoša eksistences minimuma garantijas katram sabiedrības loceklim esot liekamas jebkuras sociāli atbildīgas valsts pamatā. Eksistences minimums neesot nemainīgs, tas esot atkarīgs no valsts finanšu rādītājiem (budžeta) un iedzīvotāju izpratnes par labklājību. Sociāli atbildīgas valsts mērķis esot nevis sociālo atšķirību izlīdzināšana, bet nabadzības un sociālās atstumtības novēršana. Cilvēki, kuriem ienākumu nav, atrodies valsts aprūpē atbilstoši minimāliem cilvēka cieņu garantējošiem standartiem. Eksistences minimums varētu būt minimālais līmenis, kas valstij ir jāgarantē.

Latvijā eksistences minimums jeb iztikas minimuma grozs netiekot aprēķināts. Netieši par eksistences minimumu Latvijā varot spriest pēc Pasaules Bankas aprēķinātās nabadzības robežvērtības, kas ir 594 *euro* mēnesī. Par eksistences minimumu varot liecināt arī sabiedrības viedoklis par ienākuma daļu, kas būtu atbrīvojama no aplikšanas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli.

Jānis Lazdiņš norāda, ka nevienam konkrētam pabalstam nav jānodrošina eksistences minimums. Sociālo tiesību pamatā esot kompleksa sistēma, kuras ietvaros persona var pretendēt uz vairākiem sociālajiem pabalstiem un pakalpojumiem. Neesot iespējams vērtēt viena atsevišķa sociālā pabalsta apmēru, drīzāk esot iespējams vērtēt noteiktas cilvēku grupas ienākumu atbilstību Satversmē nostiprinātajām vērtībām. Visu personas ienākumu, tostarp sociālo pabalstu, summai vajadzētu saskanēt ar cilvēka cieņai atbilstošu eksistences minimumu.

15. Pieaicinātā persona – Latvijas Lauksaimniecības universitātes Pārtikas tehnoloģijas fakultātes Uztura katedras docente Dr. oec. Ingrīda Millere – norāda, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēji – pensijas vecumu sasniegušas personas un personas ar invaliditāti – ir uzskatāmi par personām ar zemu fiziskās aktivitātes līmeni.

Izstrādājot uztura grozu vienai personai un aprēķinot nepieciešamās uzturvielu un enerģijas devas, citstarp esot ņemtas vērā Veselības ministrijas izstrādātās rekomendācijas “Veselīga uztura ieteikumi pieaugušajiem”. Savukārt produktu izvēli noteikuši gan veselīga uztura ieteikumi, gan Centrālās statistikas

pārvaldes apkopotie dati par vairāk lietotās pārtikas patēriņu Latvijā. No šiem aprēķiniem izrietot, ka pārtikas izmaksas vienai personai ir 3,12 *euro* dienā jeb 93,60 *euro* mēnesī.

16. Pieaicinātā persona – Dr. oec. Edgars Voļskis – norāda, ka sociālās drošības sistēma ir balstīta uz trim pamatprincipiem: solidaritāte, taisnīgums un brīvprātīgums. Šie principi esot interpretējami saistībā ne tikai ar Satversmes 1. un 109. pantu, bet arī citām Satversmē ietvertajām pamattiesībām. Turklāt valsts sociālā nodrošinājuma forma un instrumenti esot aplūkojami kontekstā ar iedzīvotāju pilnvērtīgu un līdzatbildīgu iesaistīšanos sociālās nodrošināšanas sistēmā un viņu veiktajiem nodokļu maksājumiem.

Papildus sociālās apdrošināšanas sistēmai valstij esot jāizveido arī publiska sociālās palīdzības sistēma. Tās uzdevums esot sniegt sociālos pabalstus un pakalpojumus iedzīvotājiem, kuriem tie nepieciešami. Šajā gadījumā esot jāņem vērā arī valstī un attiecīgajā pašvaldībā pieejamais sociālekonomisko resursu apjoms.

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs esot aplūkojams caur publiskās sociālās palīdzības prizmu. Tā apmēru nevarot vērtēt tikai Satversmes 1. un 109. panta ietvaros, bet vajagot ņemt vērā arī apsvērumus par valstī un pašvaldībās pieejamiem sociālekonomiskajiem resursiem un pakalpojumu pārdali.

17. Pieaicinātā persona – Mg. math. Aija Rieba – norāda, ka, vērtējot pašvaldību sniegto atbalstu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem saistībā ar mājokli, pārtiku un veselības aprūpi, secināms, ka Rīgā pašvaldības sniegtais sociālais atbalsts būtiski uzlabo šo personu situāciju, tomēr citu pašvaldību sniegtais atbalsts tik nozīmīgi pabalsta saņēmēju situāciju neuzlabo.

Aija Rieba norāda, ka, veicot pētījumu, izlasē esot iekļauti 1094 pabalsta saņēmēji, kas dzīvo piecās Latvijas pilsētās – Jelgavā, Jūrmalā, Liepājā, Rīgā un Rēzeknē, kā arī trijos novados – Dagdas, Mārupes un Rēzeknes novadā.

69 procentiem no izlasē iekļautajiem pabalsta saņēmējiem esot trūcīgas personas statuss, jo pabalsta apmērs ir mazāks par 128,06 *euro*.

Vairumā pašvaldību pabalsta saņēmēji nevarot saņemt pabalstu garantētā minimālā ienākuma (turpmāk – GMI) līmeņa nodrošināšanai, jo pašvaldībā neesot noteikts augstāks GMI līmenis par valsts noteikto. No izlasē iekļautajām pašvaldībām Jūrmalā GMI līmenis noteikts 120 *euro* apmērā, Rēzeknē, Rīgā, Dagdas novadā – 128,06 *euro* apmērā. Šādā gadījumā pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai saņemošo valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju īpatsvars esot augsts, piemēram, Rīgā – 60 procenti, Rēzeknē – 73 procenti.

Attiecībā uz izdevumiem par mājokli Aija Rieba norāda, ka tie atšķiras, tāpat kā atšķiras pašvaldību noteiktie pabalsti dažādu mājokļa izmaksu segšanai (centralizētās apkures un komunālo pakalpojumu apmaksai, kurināmā iegādei) un šo pabalstu saņemšanas kārtība. Rīgā atbalsts esot būtiski augstāks nekā citās izlasē iekļautajās pilsētās un novados. Gadījumos, kad maksimālā dzīvokļa pabalsta summa ir fiksēta zemā līmenī, tas valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēju situāciju uzlabojot tikai minimāli. Dzīvokļa pabalsta saņēmēju īpatsvars izlasē ietvertajās pašvaldībās esot augsts: 92 procenti Rēzeknē, 86 procenti Jelgavā, 72 procenti Rīgā.

Atbalsts pārtikas iegādei neesot izplatīta pašvaldību atbalsta forma. No izlasē ietvertajām pašvaldībām tas esot pieejams vienīgi Jelgavā. Tomēr pabalsta saņēmējiem esot pieejams saskaņā ar Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām īstenoto programmu sniegtais atbalsts, kura ietvaros iespējams saņemt pārtikas preču, kā arī higiēnas un saimniecības preču komplektus.

Vispārējus secinājumus par pašvaldību sniegto atbalstu veselības aprūpei nevarot izdarīt, tomēr pašvaldības šādu atbalstu praktizējot. Pašvaldības piedāvājot arī citus sociālā atbalsta pakalpojumus, piemēram, dienas centra pakalpojumus, tomēr to klāsts ārpus Rīgas neesot sevišķi plašs.

Valsts sniegto atbalstu personām ar invaliditāti, proti, īpašo pabalstu personām ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai un pabalstu par asistenta izmantošanu, esot saņēmis

neliels skaits no izlasē ietvertajiem valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem.

Tiesas sēdē Aija Rieba paskaidroja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir universāls un tiek piešķirts bez personas materiālās situācijas izvērtēšanas. Valsts kapacitāte neesot pietiekama, lai veiktu izvērtējumu un uz tā pamata piešķirtu vai nepiešķirtu pabalstu, kas atbilstu cilvēka cieņai. Sistēma esot jāvērtē un izmaiņas tajā esot jāievieš kopumā, jo visi elementi esot savstarpēji saistīti.

Secinājumu daļa

18. Satversmes tiesa ir norādījusi: pirms tiek izvērtēta apstrīdētās normas satversmība pēc būtības, ir skatāmi visi procesuāla rakstura jautājumi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 17. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisā spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv. Ja strīds vairs nepastāv, zūd Satversmes tiesas procesa jēga (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5. punktu*). Tomēr likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*).

Ar Noteikumiem Nr. 603, kas stājās spēkā 2020. gada 1. janvārī, Noteikumu Nr. 1605 2. punkts ir izteikts jaunā redakcijā. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ir nepieciešams turpināt tiesvedību lietā.

18.1. Jēdziens “apstrīdētā norma” Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta izpratnē nav saprotams formāli, proti, vienīgi kā

normatīvajā aktā ietverts teksts. Apstrīdētā norma ir noteikta tiesiskā kārtība, kuru pieteikuma iesniedzējs uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normai. Tādēļ arī tajos gadījumos, kad apstrīdētās normas teksts ir formāli grozīts vai pavisam izslēgts no normatīvā akta, Satversmes tiesai ir jāpārlicinās, ka tā rezultātā apstrīdētais tiesiskais regulējums ir mainīts vai izslēgts no normatīvā akta arī pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2017-15-01 14. punktu un 2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 6. punktu*). Proti, ir nepieciešams pārbaudīt, vai ir novērsta ar apstrīdēto normu radītā tiesiskā situācija pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 11. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-33-01 7. punktu*).

Apstrīdētais regulējums, kas bija spēkā līdz 2019. gada 31. decembrim, paredzēja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs ir 106,72 *euro* mēnesī personām ar invaliditāti kopš bērnības, bet visiem pārējiem pabalsta saņēmējiem – 64,03 *euro* mēnesī. Ar Noteikumiem Nr. 603 pabalsta apmērs tika palielināts personām ar invaliditāti kopš bērnības un pārējām personām ar invaliditāti, nosakot, ka pabalsta apmērs šīm personu grupām ir attiecīgi 122,69 *euro* mēnesī un 80 *euro* mēnesī.

Tiesas sēdē tiesībsargs precizēja, ka ir izvērtējams Noteikumu Nr. 1605 2. punkts redakcijā, kas ir spēkā no 2020. gada 1. janvāra. Lai gan Ministru kabinets palielinājis valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru personām ar invaliditāti, tas joprojām neatbilstot Satversmei. Proti, pabalsta apmērs esot nepietiekams personas pamatvajadzību apmierināšanai un nenodrošinot cilvēka cienīgus dzīves apstākļus (*sk. 2020. gada 2. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 78. lp.*).

Satversmes tiesa secina: Ministru kabinets ar Noteikumiem Nr. 603 ir grozījis Noteikumu Nr. 1605 2. punktu, tomēr grozītā tiesību norma pēc būtības turpina regulēt tās pašas tiesiskās attiecības. Šādos apstākļos Satversmes tiesai nav pamata piemērot Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu un ir jāturpina tiesvedība, lai, ņemot vērā tiesībsarga pieteikumā un tiesas sēdē minētos argumentus, pārbaudītu Noteikumu Nr. 1605 2. punkta redakcijā, kas ir

spēkā no 2020. gada 1. janvāra, (turpmāk – apstrīdētā norma) satversmību. Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertie un tiesas sēdē paustie argumenti, kā arī pieaicināto personu viedokļi attiecas uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

18.2. Izskatāmā lieta tika ierosināta pēc tiesībsarga pieteikuma. Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkts, kā arī Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punkts noteic, ka tiesībsargam ir tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu, ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi viņa konstatētos trūkumus.

Tādēļ, pirms tiek izvērtēta apstrīdētās normas satversmība, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ir ievērota Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punktā un Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punktā noteiktā kārtība.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka minēto likumu normu mērķis ir pēc iespējas panākt konstitucionālā strīda atrisināšanu pirms Satversmes tiesas iesaistes. Tas nozīmē, ka tiesībsargam ir jādara zināmi savi apsvērumi par tiesību normas neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām jau pirms tam, kad viņš iesniedz pieteikumu Satversmes tiesā. Tas nepieciešams, lai institūcija vai amatpersona, kas izdevusi tiesībsarga apstrīdēto normu, pati varētu novērst šīs normas neatbilstību. Ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi tiesībsarga apstrīdēto normu, vēlāk, proti, Satversmes tiesā uzsāktās tiesvedības laikā, groza tiesībsarga iesniegumā apstrīdēto normu, tiesībsargam nav atkārtoti jāvērsas pie institūcijas vai amatpersonas, kas to izdevusi. Turpretim tad, ja apstrīdētās normas grozīšana vai izslēgšana atbilst tiesībsarga ieteikumam, viņš ir tiesīgs iesniegt procesuālu lūgumu tiesvedību izbeigt (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2017-15-01 15. punktu un 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 16.2. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka 2019. gada 23. maijā tiesībsargs nosūtīja Ministru kabinetam vēstuli par apstrīdētā regulējuma neatbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam. Vēstulē norādīts, ka ar apstrīdēto regulējumu noteiktais valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs nav pietiekams personas pamatvajadzību apmierināšanai un valsts nav pienācīgi

veikusi savu pienākumu nodrošināt pabalsta saņēmēju sociālās tiesības. Ministru kabinets tika aicināts līdz 2019. gada 24. jūlijam novērst konstatētos trūkumus un noteikt Satversmei atbilstošu pabalsta apmēru (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 48. un 50. lp.*).

Savukārt 2019. gada 23. decembrī tiesībsargs nosūtīja Ministru kabinetam vēstuli par Noteikumu Nr. 603 neatbilstību Satversmes 1., 91. un 109. pantam. Šajā vēstulē tiesībsargs pēc būtības atkārtoja iepriekš paustos argumentus, norādot, ka pabalsta apmēra palielinājums ir nepietiekams, neatbilstošs pašreizējai sociālekonomiskajai situācijai un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, kā arī aicināja Ministru kabinetu līdz 2020. gada 23. janvārim novērst konstatētos trūkumus (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 21. lp.*).

Tādējādi tiesībsargs ir darījis Ministru kabinetam zināmus savus apsvērumus par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmei un ir ievērojis Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkta un Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punkta nosacījumus, kam jābūt izpildītiem, lai varētu vērsties Satversmes tiesā.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā ir turpināma un Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam un 109. pantam.

19. Apstrīdētā norma nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru Pabalstu likuma 13. panta pirmajā daļā minētajām personām. Šajā likuma normā ir noteikts, ka tiesības saņemt pabalstu ir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju un kura pieder pie kādas no trim šādām personu grupām: pirmkārt, personas, kuras ir sasniegušas vecumu, kāds saskaņā ar likumu "Par valsts pensijām" noteikts personai, lai tā iegūtu tiesības uz vecuma pensiju (turpmāk – seniori); otrkārt, 18 gadu vecumu pārsniegušas personas, kurām ir noteikta invaliditāte (turpmāk – personas ar invaliditāti); treškārt, pilngadību nenasniegušas personas, kuras zaudējušas vienu vai abus apgādniekus un nav stājušās laulībā.

Ar Pabalstu likuma 13. panta pirmās daļas 3. punkta otro teikumu likumdevējs ir piešķīris Ministru kabinetam pilnvarojumu noteikt pabalsta minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību attiecībā uz trešo no minētajām personu grupām, proti, pilngadību nenasniegušām personām, kuras ir zaudējušas vienu vai abus apgādniekus un nav stājušās laulībā.

Ministru kabinets 2017. gada 21. martā izdeva noteikumus Nr. 156 “Noteikumi par apgādnieka zaudējuma pensijas, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā minimālo apmēru un tā pārskatīšanas kārtību”. To 2. punktā noteikts apgādnieka zaudējuma gadījumā piešķiramā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta minimālais apmērs.

Tātad apstrīdētā norma nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru vienīgi Pabalstu likuma 13. panta pirmās daļas 1. un 2. punktā minētajām personām, proti, senioriem un personām ar invaliditāti. Pabalsta apmērs šā panta pirmās daļas 3. punktā minētajām personām ir noteikts citā tiesību normā. Arī tiesībsargs savā pieteikumā lūdzis izvērtēt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra satversmību attiecībā uz personām ar invaliditāti un senioriem.

Savukārt tiesas sēdē tiesībsargs precizēja, ka Satversmes tiesā ir vērsies ar mērķi aizsargāt to pabalsta saņēmēju tiesības, kuri nav nodarbināti un negūst citus ienākumus (*sk. 2020. gada 9. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 77. lp.*). Arī lietas materiālos un tiesas sēdē tika pausti viedokļi tieši par tiem pabalsta saņēmējiem, kuri nav nodarbināti un negūst ienākumus.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu tiktāl, ciktāl tā attiecas uz nenodarbinātiem pabalsta saņēmējiem – personām ar invaliditāti un senioriem.

20. Tiesībsargs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. un 109. pantam, jo uzskata, ka noteiktais pabalsta apmērs nav pietiekams un liedz pabalsta saņēmējam apmierināt viņa pamatvajadzības un īstenot sociālās tiesības pat minimālajā apmērā. Tas neatbilstot cilvēka cieņas un sociāli

atbildīgas valsts principiem. Tāpat tiesībsargs lūdz izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam, jo ar šo normu tiekot pieļauta pabalsta saņēmēju diskriminācija uz invaliditātes, vecuma un sociālā stāvokļa pamata.

20.1. Satversmes 1. pants nosaka: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka cilvēka cieņa ir Latvijas – neatkarīgas un demokrātiskas tiesiskas valsts – konstitucionāla vērtība un kā pamattiesība piemīt ikvienam cilvēkam neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem. No cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties par taisnīgu sociālo kārtību, mazinot sabiedrībā sociālās atšķirības, sekmējot sociālo iekļaušanu un katrai iedzīvotāju grupai sniedzot iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Sociālekonomiskās nevienlīdzības un nabadzības risku mazināšana ir būtiska arī valsts ilgtspējas aspektā. Tādējādi likumdevējam ir pienākums izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas vērsta uz cilvēka cieņas kā demokrātiskas tiesiskas valsts augstākās vērtības aizsardzību, sociālās nevienlīdzības izlīdzināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.1. punktu*).

20.2. Satversmes 109. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Satversmes 109. panta tvērumā ietilpstošās tiesības uz sociālo nodrošinājumu ir viens no sociāli atbildīgas valsts principa satura elementiem. Šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, nodrošināt sociālo taisnīgumu un kalpot tam, lai ikvienam būtu iespēja dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Satversmes 109. pants garantē iedzīvotājiem tiesības uz stabilu un prognozējamu, kā arī efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālo nodrošinājumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.2. punktu*).

Konkretizējot Satversmes 109. pantā ietverto sociālā nodrošinājuma jēdzienu, Satversmes tiesa norādījusi, ka ar to ir saprotami dažādi sociālā atbalsta

pasākumi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2004. gada 26. marta sprieduma lietā Nr. 2003-22-01 7. punktu*). Valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem sociālās tiesības īstenojamas un aizsargājamās (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 14. punktu*).

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka likumdevējam ir pienākums noteikt valsts sociālās drošības sistēmas tiesisko regulējumu un tā pieņemtajiem lēmumiem jābūt atbilstošiem vispārējiem tiesību principiem. Tātad, ja valsts īpaša sociālā nodrošinājuma iespēju ir paredzējusi likumā, Satversmes 109. pants prasa, lai valsts rīcība šajā jautājumā atbilstu no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātajiem vispārējiem tiesību principiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 14. punktu un 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 13.3. punktu*). Turklāt valstij neatkarīgi no tās ekonomiskās situācijas saglabājas noteikts pienākumu kopums sociālo tiesību jomā, un no šiem pienākumiem atkāpties valsts nav tiesīga (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.1. punktu*).

Lai personas varētu īstenot tiesības uz sociālo nodrošinājumu, likumdevējs dažādos normatīvajos aktos ir paredzējis pasākumus, kas vērsti uz likumā “Par sociālo drošību” noteiktās sociālās drošības sistēmas izveidi. Šajā sistēmā ietilpst sociālā apdrošināšana, valsts sociālie pabalsti, kā arī sociālās palīdzības pabalsti un sociālie pakalpojumi (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 18.2. punktu*). Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir likumdevēja ieviests sociālās drošības sistēmas pasākums. Tātad valsts rīcībai attiecībā uz šo pabalstu ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem, tostarp Satversmes 91. pantā ietvertajiem vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma principiem.

20.3. Satversmes 91. pants nosaka: “Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.” Satversmes 91. pantā ir ietverti divi savstarpēji cieši saistīti principi: vienlīdzības princips – panta pirmajā teikumā – un diskriminācijas

aizlieguma princips – otrajā teikumā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.3. punktu*).

20.3.1. Vienlīdzības principa uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-46-01 7. punktu*). Tomēr vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 13. punktu*). Noskaidrojot, vai tiesību norma nav pretrunā ar vienlīdzības principu, Satversmes tiesa ņem vērā tiesību nozari, kurā ietilpst apstrīdētā norma (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 5. punktu*).

Savukārt diskriminācijas aizlieguma princips papildina, precīzē un palīdz piemērot vienlīdzības principu konkrētās situācijās. Diskriminācijas aizlieguma būtība un mērķis ir novērst personas pamattiesību ierobežojumus un izskaust nevienlīdzīgu attieksmi, ja tā balstīta uz kādu nepieļaujamu kritēriju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 16. punktu*).

20.3.2. Kritēriji, uz kuriem tiek balstīta atšķirīga attieksme, ir dažādi. Atkarībā gan no attiecīgā kritērija rakstura, gan arī konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem var atšķirties kritērija izmantošanas attaisnojamības iespēja. Proti, pastāv tādi kritēriji, kuru izmantošana nav attaisnojama, kā arī tādi kritēriji, kuru izmantošanu noteiktos gadījumos var attaisnot (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 9. punktu*).

Satversmes 91. panta tekstā nav minēti kritēriji, uz kuru pamata diskriminācija ir aizliegta. Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 91. panta saturu, jau ir norādījusi, ka šādi kritēriji var būt, piemēram, dzimums, rase, nacionālā piederība, reliģiskā pārliecība, piederība pie noteiktas sociālās grupas. Lai noteiktu, kuri kritēriji ietilpst Satversmes 91. panta saturā, Satversmes

normas konkretizējamas citstarp kopsakarā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertajām normām, meklējot tādu risinājumu, kas nodrošinātu šo normu savstarpēju harmoniju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 17. punktu*).

20.3.3. Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 2. panta otrajā daļā invaliditāte nav tieši minēta kā diskriminācijas kritērijs. Šī norma nosaka: “Šā pakta dalībvalstis apņemas garantēt, lai šajā paktā pasludinātās tiesības tiktu īstenotas bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, tautības vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem.” Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 1994. gada 9. decembra Vispārējā komentārā Nr. 5 par personām ar invaliditāti norādīts, ka invaliditāte ir viens no “citiem apstākļiem”, kas minēti Pakta 2. panta otrajā daļā. Pakts attiecas uz pilnīgi visiem sabiedrības locekļiem, un personām ar invaliditāti ir visas Paktā noteiktās tiesības. Turklāt valstīm savu iespēju robežās ir jāveic atbilstoši pasākumi, lai ļautu personām ar invaliditāti bez jebkādiem šķēršļiem baudīt Paktā noteiktās tiesības (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 5: Persons with Disabilities, 9 December 1994, U.N. Doc. E/1995/22, para 5*).

Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – Konvencija) Latvijai ir saistoša kopš 2010. gada 31. marta. Konvencija par diskrimināciju invaliditātes dēļ atzīst jebkāda veida nošķiršanu, izslēgšanu vai ierobežošanu invaliditātes dēļ, kuras mērķis ir traucēt vai pilnībā nepieļaut visu politisko, ekonomisko, sociālo, kultūras, pilsonisko vai citu cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, izmantošanu vai īstenošanu vienlīdzīgi ar citiem vai kurai ir tādas sekas (*sk. Konvencijas 2. pantu*). Konvencijas 5. panta otrā daļa aizliedz diskrimināciju invaliditātes dēļ. Saskaņā ar šā panta ceturto daļu īpašie pasākumi, kas ir nepieciešami, lai paātrinātu vai sasniegtu personu ar invaliditāti vienlīdzību, nav uzskatāmi par diskrimināciju. Savukārt Konvencijas 28. pants

nosaka dalībvalstu pienākumu bez diskriminācijas īstenot personu ar invaliditāti sociālās tiesības.

Konvencijas 3. pantā kā viens no principiem minēta iespēju vienlīdzība. Personu ar invaliditāti tiesību komiteja norādījusi, ka Konvencijas pamatā ir iekļaujošās vienlīdzības (*angļu val. – inclusive equality*) modelis, kas paredz visaptverošu vienlīdzības izpratni vairākās dimensijās, citstarp attiecībā uz taisnīgu līdzekļu pārdali un personu ar invaliditāti līdzdalību sabiedriskajos procesos, lai nodrošinātu šo personu pilnīgu iekļaušanu sabiedrībā (*sk.: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment No 6 (2018) on equality and non-discrimination, 26 April 2018, U.N.Doc. CRPD/C/GC/6, para 11*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantā minēto atšķirīgās attieksmes kritēriju uzskaitījums nav izsmeļošs un šīs normas tvērumā ietilpst arī diskriminācija uz invaliditātes pamata. Atsaucoties uz Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas 2003. gada 29. janvārī pieņemto rekomendāciju 1592 (2003), kas vērsta uz personu ar invaliditāti pilnīgu iekļaušanu sabiedrībā, un Konvenciju, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir secinājusi, ka Eiropā un visā pasaulē pastāv vienprātība par nepieciešamību aizsargāt personas ar invaliditāti no diskriminējošas attieksmes (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 30. aprīļa sprieduma lietā “Glor v. Switzerland”, pieteikums Nr. 13444/04, 53. un 80. punktu*). Invaliditāte kā diskriminācijas kritērijs izriet arī no Sociālās hartas.

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Pamattiesību harta) 21. panta pirmā daļa kā diskriminācijas kritēriju citstarp nosaka invaliditāti: “Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.” Saskaņā ar Pamattiesību hartas 26. pantu Eiropas Savienība atzīst un ievēro personu ar invaliditāti tiesības

izmantot pasākumus, kas paredzēti, lai nodrošinātu šo personu neatkarību, sociālo un profesionālo integrāciju un dalību sabiedrības dzīvē.

Tādējādi, ņemot vērā Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas, invaliditāte ir atzīstama par vienu no tiem Satversmes 91. panta saturā ietilpstošajiem kritērijiem, uz kuru pamata diskriminācija ir aizliegta. Turklāt personas ar invaliditāti ir īpaši aizsargājama personu grupa un valstij citstarp ir jāīsteno arī īpaši pasākumi, lai nodrošinātu šīm personām vienlīdzīgas iespējas un likumiskās brīvības.

20.3.4. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka cilvēktiesības nosaka diskriminācijas aizliegumu personas vecuma dēļ. Tomēr atšķirīga attieksme vecuma dēļ var būt attaisnojama, ja attiecīgās valsts tiesību kontekstā tā ir objektīvi un saprātīgi pamatota ar leģitīmu mērķi un ja šā mērķa sasniegšanas līdzekļi ir atbilstīgi un nepieciešami (*sal. sk. Satversmes tiesas 2003. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01 secinājumu daļas 1. punktu*).

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 1995. gada 8. decembra Vispārējā komentārā Nr. 6 par senioru ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām norādīts, ka no Pakta neizriet vispārējs aizliegums noteikt atšķirīgu attieksmi uz vecuma pamata un atsevišķos gadījumos atšķirīgu attieksmi pret senioriem var atzīt par attaisnojamu, taču dalībvalstīm ir jāvelta īpaša uzmanība tam, lai tiktu veicinātas un aizsargātas senioru ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības (*sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 6: The Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons, 8 December 1995, U.N.Doc. E/1996/22, paras 12 and 13*). Ar ANO Ģenerālās asamblejas 1991. gada 16. decembra rezolūciju 46/91 apstiprinātajos Principos par attieksmi pret senioriem uzsvērta nepieciešamība veicināt viņu neatkarību, iesaistīšanos sabiedrības dzīvē, pašizpausmi, kā arī rūpes par senioriem un cieņpilnu attieksmi pret šo personu grupu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka vecums ir Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. panta tvērumā ietilpstošs kritērijs (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 25. jūlija sprieduma lietā "Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal", pieteikums Nr. 17484/15,*

45. punktu). Savukārt Pamattiesību hartas 21. pantā vecums ir tieši minēts kā diskriminācijas kritērijs, bet 25. pantā noteikts, ka Eiropas Savienība atzīst un ievēro senioru tiesības dzīvot cienīgu un neatkarīgu dzīvi un piedalīties sabiedriskajā un kultūras dzīvē.

Tiesību doktrīnā uzsvērts, ka diskriminācijas aizliegums vecuma dēļ balstās uz mūsdienu tiesībfilozofisko atziņu, ka visi cilvēka mūža posmi ir vienvērtīgi. Tādēļ īpašu vecuma grupu, piemēram, senioru, aizsardzība sociālu iemeslu dēļ ir pieļaujama un nepieciešama (*sk.: Levits E. 91. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 112. lpp.*).

Tādējādi arī vecums ir uzskatāms par vienu no Satversmes 91. panta saturā ietilpstošajiem kritērijiem un valstij ir atbilstoši jā rūpējas par senioriem, citstarp sekmējot viņu sociālo iekļaušanu un mazinot viņu sociālo atstumtību.

20.4. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 14.2. punktu*).

Izvērtējot apstrīdēto normu, ir jāņem vērā tas, ka šī norma nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru divām personu grupām, uz kurām attiecināmi Satversmes 91. panta saturā ietilpstoši kritēriji: pirmkārt, īpaši aizsargājama personu grupai – personām ar invaliditāti – un, otrkārt, senioriem, par kuriem valstij ir atbilstoši jā rūpējas. Savukārt lietas pamatjautājums, proti, jautājums par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, ietilpst sociālo tiesību jomā. Tāpēc Satversmes tiesa, citstarp ņemot vērā Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas, izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. pantā ietvertajiem vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma principiem kopsakarā ar Satversmes 1. un 109. pantu.

21. Ņemot vērā to, ka abi Satversmes 91. pantā ietvertie principi ir cieši saistīti un panta otrajā teikumā ietvertais diskriminācijas aizlieguma princips papildina pirmajā teikumā ietverto vienlīdzības principu, Satversmes

tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību visam Satversmes 91. pantam. Tātad Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šāda attieksme ir attaisnojama, proti, vai tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 18. punktu*).

22. Lai konstatētu, vai un kuras personu grupas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, ir jānoskaidro valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta būtība un tā saņēmēju loks.

22.1. Valsts sociālie pabalsti ir sociālās drošības sistēmas daļa. Pabalstu likuma 2. pants noteic, ka valsts sociālie pabalsti ir vienreizējs vai regulāri izmaksājams valsts atbalsts naudas izmaksu veidā, kas tiek piešķirts pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgām personām situācijās, kad tām nepieciešami papildu izdevumi vai kad šīs personas nespēj gūt ienākumus.

Saskaņā ar Pabalstu likuma 13. panta pirmo daļu “[v]alsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir personai, kurai nav tiesību saņemt valsts pensiju (izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju invalīdam) vai apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību, ja persona:

1) nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu”) un ir sasniegusi vecumu, kāds saskaņā ar likumu “Par valsts pensijām” noteikts personai, lai tā iegūtu tiesības uz vecuma pensiju. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz mūžu;

2) atzīta par invalīdu un pārsniegusi 18 gadu vecumu. Šīm personām valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu piešķir uz noteikto invaliditātes laiku.”

No šīs tiesību normas izriet, ka tiesību uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu nav senioriem, kuri ir nodarbinātie – darba ņēmēji vai pašnodarbinātie saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” – un attiecīgi gūst ienākumus, piemēram, darba samaksas vai ienākumu no saimnieciskās darbības formā. Savukārt personas ar invaliditāti ir tiesīgas saņemt pabalstu arī tad, ja tās pabalsta saņemšanas laikā ir nodarbinātas.

Tātad visas personas, kurām saskaņā ar Pabalstu likuma 13. panta pirmās daļas 1. un 2. punktu ir tiesības uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, var sagrupēt šādi:

- 1) personas ar invaliditāti, kuras pabalsta saņemšanas laikā ir nodarbinātas un gūst ienākumus;
- 2) personas ar invaliditāti, kuras pabalsta saņemšanas laikā nav nodarbinātas un negūst ienākumus;
- 3) seniori, kuri pabalsta saņemšanas laikā nav nodarbināti un negūst ienākumus.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts 2020. gada janvārī bija piešķirts 19 707 personām ar invaliditāti, no kurām nodarbināta bija 5421 persona, kā arī 1711 senioriem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 38. lp.*). Tātad ievērojams skaits – gandrīz 16 tūkstoši – pabalsta saņēmēju nebija nodarbināti un neguva ienākumus.

22.2. Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas izteikuši dažādus, pat pretrunīgus viedokļus par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta mērķi. Tiesībsargs norādījis, ka ar šo pabalstu būtu jānodrošina personas pamatvajadzības. Savukārt Ministru kabineta un Labklājības ministrijas pārstāves tiesas sēdē norādīja, ka pabalsta mērķis ir sniegt papildu atbalstu konkrētai personu grupai noteiktā dzīves situācijā, kad šīm personām rodas papildu izdevumi, taču pabalsta mērķis nav segt konkrētas personas pamatvajadzības.

Latvijas Pensionāru federācijas priekšsēdētāja, bijusī Saeimas deputāte un Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētāja Aija Barča tiesas sēdē norādīja, ka pabalsts ieviests ar mērķi aizvietot iztikas līdzekļu avotu nestrādājošai

personai (sk. 2020. gada 3. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 40. un 41. lp.). Arī Saeimas 2010. gada 4. marta sēdē, kad otrajā lasījumā tika apspriests likumprojekts “Grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā”, deputāte Dagnija Staķe, runājot Sociālo un darba lietu komisijas vārdā, norādīja, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta mērķis, tāpat kā invaliditātes pensijas mērķis, ir aizvietot tā saņēmēja ienākumus (sk. 9. Saeimas 2010. gada 4. marta sēdes stenogrammu).

Savukārt nodibinājuma “APEIRONS” pārstāve Daina Podziņa tiesas sēdē uzsvēra, ka nodarbinātie un nenodarbinātie pabalsta saņēmēji, proti, tie, kuri ienākumus gūst, un tie, kuri negūst, atrodas atšķirīgā situācijā (sk. 2020. gada 9. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 76. un 79. lp.).

Satversmes tiesa secina, ka lietas dalībnieku un pieaicināto personu atšķirīgie argumenti par pabalsta mērķi sniegti attiecībā uz dažādām pabalsta saņēmēju grupām. Proti, Ministru kabineta un Labklājības ministrijas argumenti attiecas galvenokārt uz nodarbinātiem pabalsta saņēmējiem. Savukārt tiesībsarga, tāpat arī vairāku pieaicināto personu, tostarp nodibinājuma “APEIRONS”, biedrības “EAPN-Latvia”, Jāņa Lazdiņa un Aijas Riebas, argumenti attiecas lielākoties uz tiem pabalsta saņēmējiem, kuri nav nodarbināti un negūst ienākumus.

Pabalsta saņēmējiem – personām ar invaliditāti, kuras ir nodarbinātas un tādējādi gūst ienākumus, – pabalsts ir papildu atbalsts, kuru persona var izlietot pēc saviem ieskatiem. Līdz ar to šajā gadījumā pabalsts uzskatāms par īpašo pasākumu, ar kuru valsts sekmē personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes paaugstināšanos un sociālo iekļaušanu. No tiesas sēdē Ministru kabineta un Labklājības ministrijas pārstāvju paustajiem viedokļiem izriet, ka tieši šāds arī, viņuprāt, ir valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta mērķis un būtība.

Tomēr ne katrai personai ar invaliditāti ir iespēja būt nodarbinātai un gūt ienākumus. Šādu iespēju var liegt objektīvi iemesli – funkcionāli traucējumi, kas noved pie darbspēju zuduma, kā arī tas apstāklis, ka darba tirgus ir ierobežots un nav speciāli piemērots personām ar invaliditāti. Savukārt senioriem pabalsts tiek izmaksāts vienīgi tādā gadījumā, ja viņi nav nodarbināti. Šīm personām pabalsts

ir pamata iztikas līdzekļu avots, kam visupirms jākalpo pamatvajadzību apmierināšanai.

22.3. Termins “pamatvajadzības” primāri tiek lietots saistībā ar personai sniegto sociālo palīdzību. Saskaņā ar Sociālās palīdzības likuma 4. panta pirmajā daļā un 32. pantā noteikto sociālā palīdzība personai tiek sniegta, pamatojoties uz tās individuālo vajadzību un resursu novērtējumu, un ir vērsta uz personas pamatvajadzību nodrošināšanu.

Satversmes tiesa ir secinājusi: lai dzīvotu tādu dzīvi, kas atbilstu cilvēka cieņai, personai ir jāspēj nodrošināt sev vismaz pārtiku, apģērbu, mājokli un medicīnisko palīdzību – visu to, kas ir nepieciešams elementāras izdzīvošanas garantēšanai jebkuram cilvēkam, kā arī iespēju izmantot savas tiesības uz pamatizglītību. Tāpat personai jābūt iespējai piedalīties sociālajā, politiskajā un kultūras dzīvē, tādējādi nodrošinot sev pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 17.3. punktu*). Savukārt attiecībā uz sociāli neapdrošinātām personām ar invaliditāti Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šo personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu tiek īstenotas vienā no alternatīviem veidiem: saņemot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu vai atrodoties pilnā valsts apgādībā. Atrašanās pilnā valsts apgādībā nozīmē to, ka persona atrodas no valsts pamatbudžeta finansētā iestādē, kura tiesību normās paredzētajā kārtībā nodrošina personas pamatvajadzību apmierināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 12.1. un 14. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt tiesībsarga viedoklim, ka nenodarbinātiem pabalsta saņēmējiem pabalsts primāri kalpo pamatvajadzību apmierināšanai. Situācijā, kad valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts tā saņēmējam ir pamata iztikas līdzekļu avots, visupirms tas tiks izmantots pamatvajadzību apmierināšanai. Tātad nenodarbinātie un nodarbinātie pabalsta saņēmēji atrodas atšķirīgos apstākļos.

Tādējādi likumdevējs tiesības saņemt valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu ir attiecinājis uz vairākām atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām: pirmkārt, uz nodarbinātiem pabalsta saņēmējiem – personām ar invaliditāti – un,

otrkārt, uz nenodarbinātiem pabalsta saņēmējiem – personām ar invaliditāti un senioriem. Turklāt gan nenodarbinātās personas ar invaliditāti, gan seniori uzskatāmi par tādām personu grupām, kas faktiskās situācijas un tiesiskās aizsardzības ziņā atrodas atšķirīgos apstākļos un savstarpēji nav salīdzināmas. Šīs grupas Satversmes 91. panta ietvarā vērtējamas atsevišķi, jo uz katru no tām attiecas cits šīs normas saturā ietilpstošs kritērijs.

23. No apstrīdētās normas izriet, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti kopš bērnības ir 122,69 *euro* mēnesī, pārējām personām ar invaliditāti – 80 *euro* mēnesī, bet senioriem – 64,03 *euro* mēnesī.

Saskaņā ar Noteikumu Nr. 1605 2.¹ punktu personām ar I invaliditātes grupu pabalsta apmērs tiek noteikts, piemērojot koeficientu 1,3, bet personām ar II invaliditātes grupu – koeficientu 1,2. Tādējādi Noteikumos Nr. 1605 ir noteikts atšķirīgs pabalsta apmērs senioriem un personām ar invaliditāti, kā arī personām ar invaliditāti atkarībā no invaliditātes grupas. Taču ne apstrīdētā norma, nedz arī kāda cita tiesību norma nediferencē pabalsta apmēru atkarībā no tā, vai pabalsts tā saņēmējam ir galvenais iztikas līdzekļu avots vai arī tikai papildu iztikas līdzekļu avots, jo viņš ir nodarbināts un gūst ienākumus. Tātad Ministru kabinets, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, nav ņēmis vērā to, vai šā pabalsta saņēmējs ir nodarbināts un gūst ienākumus.

Tādējādi ar apstrīdēto normu ir pieļauta vienāda attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām.

24. Vienāda attieksme pret atšķirīgā situācijā esošām personu grupām var tikt noteikta saskaņā ar likumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 14. punktu*). Vārds “likums” nav interpretējams gramatiski un aptver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus to formālajā nozīmē, bet arī citus ārējos normatīvos aktus, ja vien tie:

1) izdoti, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

- 2) ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) ir pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī nodrošina aizsardzību pret to patvaļīgu piemērošanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 20. punktu*).

Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas nav apšaubījuši to, ka apstrīdētā norma atbilst minētajām prasībām. Noteikumi Nr. 1605 ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulēti.

Noteikumos Nr. 1605 ir norādīts, ka tie izdoti citstarp saskaņā ar Pabalstu likuma 15. panta pirmo daļu, kas noteic, ka valsts sociālo pabalstu apmēru un pārskatīšanas kārtību nosaka šis likums un Ministru kabinets. Tātad likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru likumdevēja noteiktajiem pabalsta saņēmējiem. Savukārt tas, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, ir ievērojis tam Saeimas piešķirto pilnvarojumu, izvērtējams, noskaidrojot, vai ar apstrīdēto normu noteiktā vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir pieļaujama pēc būtības.

Tādējādi tas, vai vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tiks noskaidrots, vērtējot, vai ar apstrīdēto normu noteiktā attieksme ir attaisnojama, proti, vai tai ir objektīvs un saprātīgs pamats.

25. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka likumdevējam ir pienākums izstrādāt tādas normas, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ja vien nav kādu saprātīgu un objektīvu iemeslu to nedarīt (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 15. punktu*).

Savukārt tiesību doktrīnā atzīts, ka gadījumā, ja divās dažādās situācijās konstatēta vienāda attieksme, tā uzskatāma par prettiesisku vienlīdzības principa pārkāpumu tad, ja šī vienādā attieksme ir patvaļīga, tas ir, noteikta bez jebkāda saprātīga pamatojuma. Likumdevējam šādā gadījumā ir pienākums attiecīgo

attieksmi mainīt, nosakot diferencētāku regulējumu katrai atšķirīgajai situācijai (sk.: *Levits E. 91. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 117. lpp.*).

Vērtējot to, vai vienādā attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir attaisnojama, proti, vai tai ir objektīvs un saprātīgs pamats, izskatāmajā lietā vērā ņemams tas, ka apstrīdētā norma attiecas, pirmkārt, uz nenodarbinātām personām ar invaliditāti, proti, īpaši aizsargājamu personu grupu, kuras vienlīdzīgo iespēju, un likumisko brīvību nodrošināšanai valstij ir jāveic īpaši pasākumi, un, otrkārt, uz senioriem, par kuriem valstij ir atbilstoši jā rūpējas. Turklāt abas šīs personu grupas uzskatāmas par tādām, kas īpaši pakļautas nabadzības un sociālās atstumtības riskam.

25.1. Tiesību doktrīnā ir atzīts, ka tiesības uz sociālo nodrošinājumu ir jo īpaši būtiskas gadījumā, kad persona pati nevar nodrošināt sev pietiekamu dzīves standartu, jo bezdarba, vecuma vai invaliditātes dēļ nestrādā un nenopelna sev iztiku (sk.: *Rodriguez-Pinzón D., Martin C. The International Human Rights Status of Elderly Persons. American University International Law Review, 2003, Vol. 18, Issue 4, p. 958*).

Nabadzības un sociālās atstumtības riskam īpaši ir pakļautas personas, kurām dažādu sociālu vai ekonomisku faktoru, diskriminācijas vai piederības pie noteiktas sociālās grupas dēļ, ir ierobežotas iespējas gūt ienākumus, kas nepieciešami, lai nodrošinātu savu pamatvajadzību apmierināšanu. Valsts kontrole arī atzinusi, ka valstī nepieciešams pilnveidot sadarbības mehānismu vienotai un koordinētai sociālās iekļaušanas politikas uzraudzībai. Turklāt, neveicot kompleksus pasākumus nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai, būtiski uzlabojumi nav sagaidāmi (sk. *Valsts kontroles revīzijas ziņojumu "Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā?"*, 2020, 11. un 39. lpp.).

Uz Latvijā pastāvošajām problēmām nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas jomā norādījušas arī dažādas starptautiskās organizācijas. Tā,

piemēram, Eiropas Sociālo tiesību komiteja ir atzinusi, ka situācija Latvijā neatbilst Sociālās hartas 30. pantam. Šī norma paredz tiesības uz aizsardzību pret trūkumu un sociālo nevienlīdzību, kā arī valsts pienākumu veikt vispārējus un koordinētus pasākumus sistēmas ietvaros, lai personas un to ģimenes, kas dzīvo trūkumā vai ir pakļautas riskam dzīvot trūkumā vai sociālās nevienlīdzības apstākļos, nodrošinātu galvenokārt ar darbu, dzīvesvietu, apmācību, izglītību, kultūru un sociālo un medicīnisko aprūpi. Komiteja secinājusi, ka Latvijā nav visaptverošas un koordinētas pieejas nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai, kā arī norādījusi, ka daudzu personu ar invaliditāti un senioru rīcībā esošie iztikas līdzekļi ir būtiski zemāki par nabadzības sliekšni (*sk.: European Committee of Social Rights, Conclusions 2017: Articles 3, 11, 12, 13, 14, 23 and 30 of the European Social Charter, January 2018, p. 664*). Savā ziņojumā par Latvijas nepieņemtajiem Sociālās hartas noteikumiem Eiropas Sociālo tiesību komiteja rekomendējusi Latvijai atzīt par saistošu arī Sociālās hartas 23. pantu, kas nosaka senioru tiesības uz sociālo aizsardzību (*sk.: European Committee of Social Rights, First report on the non-accepted provisions of the European Social Charter by Latvia, September 2018, p. 20*).

Savukārt Personu ar invaliditāti tiesību komiteja 2017. gadā paudusi bažas par personām ar invaliditāti piešķirto sociālo pabalstu un pensiju apmēru. Komiteja citstarp Latvijai rekomendē nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni personām ar invaliditāti un to ģimenēm, tostarp garantējot, ka sociālās aizsardzības un nabadzības mazināšanas programmās tiek ņemtas vērā ar invaliditāti saistītās papildu izmaksas (*sk.: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding Observations on the initial report of Latvia, 28 August 2017, U.N.Doc. CRPD/C/LVA/1, paras 48 and 49*).

25.2. Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana ir izvirzīta par vienu no prioritārajiem mērķiem Eiropas Savienības stratēģijā “Eiropa 2020”, kā arī Latvijas Nacionālajā reformu programmā šīs stratēģijas īstenošanai. Arī Latvijas ilgtermiņa un vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentos izvirzīta šāda prioritāte. 2010. gadā pieņemtajā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam norādīts: lai pilnībā izmantotu savā rīcībā esošo cilvēkkapitālu,

valstij jāstrādā pie nabadzības, sociālās atstumtības un sociālekonomiskās nevienlīdzības strukturālo cēloņu novēršanas, radot visiem sabiedrības locekļiem vienlīdzīgas iespējas iesaistīties sabiedriskajos, ekonomiskajos un kultūras procesos (sk. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam* 106. punktu).

Latvijas mērķi attiecībā uz nabadzības mazināšanu ir noteikti arī Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam. Arī ar Saeimas 2020. gada 2. jūlija lēmumu apstiprinātajā Nacionālajā attīstības plānā 2020.–2027. gadam kā viens no rīcības virzieniem prioritātes “Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki” ietvaros paredzēta sociālā iekļaušana, citstarp mazinot nabadzību, materiālo nenodrošinātību un ienākumu nevienlīdzību, īpaši nabadzības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju – personu ar invaliditāti un senioru – vidū (sk.: *Nacionālais attīstības plāns 2020.–2027.*, 25. un 28. lpp.).

Koordinējošais rīcībpolitikas dokuments nabadzības riska mazināšanai un šim riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju sociālās situācijas uzlabošanai ir Labklājības ministrijas izstrādātā un ar Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojumu Nr. 619 apstiprinātā koncepcija “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (turpmāk – Koncepcija). Tajā konstatēts, ka Latvijā jau ilgstoši saglabājas relatīvi augsts nabadzības risks, jo iedzīvotāju minimālie ienākumi gan no algota darba, gan sociālās drošības sistēmas, tostarp valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, nav pietiekami, lai mazinātu nabadzību valstī. Kā viena no problēmjomām Koncepcijā atzīmēta valsts un pašvaldību sniegtā atbalsta mērķētības trūkums. Tāpat uzsvērtā nepieciešamība pilnveidot atbalstu trūcīgākajiem iedzīvotājiem. Savukārt starp galvenajām mērķgrupām, kuru atbalsta pasākumus nepieciešams pilnveidot, minētas personas ar invaliditāti un seniori. Šo personu situāciju citstarp bija plānots uzlabot, izvērtējot valsts un pašvaldību ieviesto atbalsta pasākumu mērķi un efektivitāti.

Ar Ministru kabineta 2019. gada 22. augusta rīkojumu Nr. 408 tika apstiprināts politikas plānošanas dokuments “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021. gadam” (turpmāk – Plāns). Tas ir īstermiņa plānošanas dokuments, kas tika izstrādāts, lai noteiktu konkrētus pasākumus

pakāpeniskai Konceptijas īstenošanai. Ar šiem pasākumiem plānots pilnveidot minimālo ienākumu atbalsta sistēmu, lai palielinātu ienākuma atbalstu nabadzības un ienākumu nevienlīdzības riskiem visvairāk pakļautajām sabiedrības grupām. Viens no Plānā paredzētajiem pasākumiem ir 2020. gada pirmajā pusgadā palielināt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta bāzes apmēru līdz 99 *euro*.

Arī Deklārācijā par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību ietverts mērķis pakāpeniski pilnveidot minimālo ienākumu atbalsta sistēmu, citstarp palielinot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, tostarp personām ar invaliditāti, un veicot pabalsta ikgadēju indeksāciju ar patēriņa cenu indeksu. Tāpat plānots sadarbībā ar pašvaldībām pārskatīt sociālās palīdzības sistēmu, lai nodrošinātu iedzīvotājiem adekvātu atbalstu un vienlaikus motivētu cilvēkus uzlabot savu situāciju un iesaistīties darba tirgū (*sk. Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību 111. punktu*).

Tādējādi dažādos valsts politikas plānošanas dokumentos nabadzības riskam pakļauto personu, tostarp nenodarbinātu personu ar invaliditāti un senioru, situācijas uzlabošana ietverta kā viena no valsts prioritātēm.

Noteikumu Nr. 603 anotācijā norādīts, ka to izstrādāšanas pamats ir Plāns, kurā paredzēta valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra palielināšana (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta "Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" anotāciju, 2. lpp.*). Satversmes tiesa jau secināja, ka apstrīdētā norma nosaka atšķirīgu pabalsta apmēru dažādām personu grupām, taču nediferencē šo apmēru atkarībā no tā, vai pabalsta saņēmējs ir nodarbināts vai nav (*sk. šā sprieduma 23. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai ar apstrīdēto normu noteiktā vienādā attieksme ir attaisnojama, Satversmes tiesa katras pabalsta saņēmēju grupas, proti, nenodarbināto personu ar invaliditāti un senioru, situāciju vērtēs atsevišķi, jo abas šīs grupas atrodas atšķirīgos apstākļos.

26. Valsts īpašie pasākumi personu ar invaliditāti vienlīdzīgo iespēju un likumisko brīvību nodrošināšanai izpaužas kā zināmu priekšrocību noteikšana šīm personām, lai mazinātu vēsturiski vai sistēmiski radušos tiesību ierobežojumus. Šādi pasākumi ietver, piemēram, dažāda veida informācijas un atbalsta programmas, resursu, aprūpes un palīgīdzekļu piešķiršanu, pasākumus nodarbinātības jomā. Pārsvarā tie ir pagaidu rakstura pasākumi, taču dažkārt nepieciešami arī pastāvīgi īpašie pasākumi, ņemot vērā konkrēto situāciju un apstākļus, citstarp nozīmīgas problēmas vai strukturālas barjeras sabiedrībā (*sk.: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment No 6 (2018) on equality and non-discrimination, 26 April 2018, U.N.Doc. CRPD/C/GC/6, paras 25(c) and 28*).

Satversmes tiesa secina, ka valsts īstenotajiem pasākumiem jābūt visaptverošiem un vēršoties uz personu ar invaliditāti vienlīdzīgo iespēju un likumisko brīvību nodrošināšanu. Tādējādi tiek veicināta personu ar invaliditāti sociālā iekļaušana, kā arī mazināta nabadzība un sociālā atstumtība, sekmējot iekļaujošās vienlīdzības mērķu sasniegšanu.

26.1. Ministru kabinets atbildes rakstā un pieaicinātās personas, tostarp Labklājības ministrija un Tieslietu ministrija, savos rakstveida viedokļos, kā arī tiesas sēdē uzsvēra, ka apstrīdētajā normā noteiktais pabalsta apmērs nevar tikt aplūkots atrauti no pārējiem valsts un pašvaldību sociālā atbalsta pasākumiem, kas tiek nodrošināti personām ar invaliditāti. Šo pasākumu mērķis neesot aizstāt pabalstu, bet tie atvieglojot personas iespējas stiprināt savu finansiālo kapacitāti un radot tiešu, pozitīvu ietekmi uz ikdienas vajadzību nodrošināšanu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 65. un 74. lp., 2. sēj. 38. un 139. lp.*).

Papildus valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam nenodarbinātai personai ar invaliditāti ir pieejami arī citi valsts un pašvaldību atbalsta pasākumi. Šāda persona var saņemt citus regulāri izmaksājamus vai vienreizējos noteiktās situācijās izmaksājamus valsts sociālos pabalstus, piemēram, ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu. Persona ar invaliditāti var saņemt arī pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai, ja tai ir apgrūtināta pārvietošanās,

īpašās kopšanas pabalstu smagu funkcionālo traucējumu gadījumā, kā arī pabalstu par asistenta izmantošanu personai ar I grupas redzes invaliditāti.

Ja personai noteikts trūcīgas vai maznodrošinātas personas statuss, tā var saņemt dažādus valsts un pašvaldību atbalsta pasākumus gan monetārā, gan pakalpojumu un atvieglojumu veidā. Saskaņā ar Sociālās palīdzības likuma 35. panta pirmo un otro daļu pašvaldība var izmaksāt šādus sociālās palīdzības pabalstus: pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai, dzīvokļa pabalstu, kā arī pabalstu krīzes situācijā. Savukārt šā panta trešā daļa noteic: ja ir apmierināts pamatots pašvaldības iedzīvotāju pieprasījums pēc pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalsta, pašvaldība, izvērtējot personas ienākumus, ir tiesīga no pašvaldības pamatbudžeta izmaksāt arī citus pabalstus personas pamatvajadzību apmierināšanai.

Personām ar invaliditāti pieejami arī citi valsts un pašvaldības nodrošināti atbalsta pasākumi un atvieglojumi, piemēram, asistenta pakalpojumi izglītības iestādē, tehniskie palīglīdzekļi, surdotulka pakalpojumi, Nodarbinātības valsts aģentūras un Sociālās integrācijas valsts aģentūras sniegtie pakalpojumi. Tādējādi valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem – nenodarbinātām personām ar invaliditāti – ir paredzēta virkne dažāda veida valsts un pašvaldības sniegtu sociālās drošības sistēmas pasākumu.

26.2. Satversmes tiesa secina: katrs sociālās drošības sistēmas pasākums, kas pieejams nenodarbinātām personām ar invaliditāti, ir nozīmīgs, tomēr katram no šiem pasākumiem ir savs mērķis.

No Labklājības ministrijas sniegtās informācijas izriet, ka nodarbināti ir tikai 27,5 procenti no pabalsta saņēmējiem – personām ar invaliditāti (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 38. lp.*). Savukārt pieaicinātā persona Aija Rieba norāda, ka no viņas pētījuma izlasē ietvertajiem pabalsta saņēmējiem gandrīz 70 procentiem ir piešķirts trūcīgas personas statuss (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 123. lp.*). Satversmes tiesa ir secinājusi, ka trūcīgām personām pieejamo valsts sociālo pabalstu mērķis ir sniegt atbalstu pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgām personām konkrētās situācijās un tie nav vērsti uz personas pamatvajadzību apmierināšanu. Tāpēc šādu pabalstu esība pati par sevi neaplicina to, ka

likumdevējs būtu nodrošinājis trūcīgām personām iespēju izmantot sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā. Savukārt sociālās palīdzības ietvaros personu tiesības saņemt sociālo atbalstu ir atšķirīgas un atkarīgas no pašvaldības, kurā persona deklarējusi savu dzīvesvietu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.5. punktu*).

Turklāt Ministru kabineta noteiktais GMI līmenis šobrīd ir 64 *euro*, bet apstrīdētajā normā noteiktais zemākais valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti – 80 *euro*. Tādējādi nenodarbinātam valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējam pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai var tikt piešķirts vienīgi tādā gadījumā, ja viņš dzīvo pašvaldībā, kas ir noteikusi augstāku GMI līmeni par valsts noteikto. Tiesības noteikt augstāku GMI līmeni 2018. gadā izmantojušas 27 pašvaldības jeb 22,7 procenti no visām pašvaldībām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 18.1. punktu*).

Satversmes tiesa, vērtējot GMI līmeņa atbilstību Satversmei, ir secinājusi, ka personas pamatvajadzību apmierināšanai nepieciešamo izdevumu, kā arī sociālo pakalpojumu un normatīvajos aktos noteikto atvieglojumu novērtējums, kas ļautu pārliecināties par to, cik lielā mērā šādi atbalsta pasākumi sasniedz mērķgrupas vajadzības un ļauj nodrošināt ikvienai personai iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, valstī nav veikts (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.4. un 22.5. punktu*). Šis secinājums izskatāmajā lietā attiecināms arī uz pabalsta saņēmējiem – nenodarbinātām personām ar invaliditāti. No lietas materiāliem un arī tiesas sēdē paustajiem viedokļiem neizriet, ka Latvijā būtu veikts visaptverošs novērtējums par nenodarbinātām personām ar invaliditāti pieejamo valsts un pašvaldību atbalsta pasākumu atbilstību šo personu vienlīdzīgo iespēju un likumisko brīvību nodrošināšanai, tostarp to, cik lielā mērā šīs personas var apmierināt savas pamatvajadzības. Arī Personu ar invaliditāti tiesību komiteja ir norādījusi uz tādu datu trūkumu, kas attiecas uz nabadzības apstākļos dzīvojošām personām ar invaliditāti (*sk.: Committee on the Rights of Persons with Disabilities*,

Concluding Observations on the initial report of Latvia, 28 August 2017, U.N.Doc. CRPD/C/LVA/1, para 48).

26.3. Vērtējot Ministru kabineta noteikto GMI līmeni, Satversmes tiesa arī secināja, ka no cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet Ministru kabineta pienākums noteikt šo līmeni pēc pamatotas un argumentētas metodes, jo tikai tādā veidā iespējams pārliecināties par to, ka tas kalpo cilvēka cieņas aizsardzībai, sociālās nevienlīdzības mazināšanai un valsts ilgtspējīgai attīstībai. Proti, valstij sava izvēle jābalsta uz konstitucionāli pamatotiem apsvērumiem un pierādījumos balstītu metodoloģiju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19.2. un 22.4. punktu*).

Noteikumu Nr. 603 projekta anotācijā norādīts, ka, pārskatot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, plānots palielināt valsts sniegto finansiālo atbalstu vienai no nabadzības un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautajām sabiedrības grupām – personām ar invaliditāti. Tomēr valsts fiskālās telpas ierobežojumu dēļ Ministru kabinets nav pilnā apmērā izpildījis Plānā paredzēto (*sk. Ministru kabineta noteikumu projekta “Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”” anotāciju, 1. un 2. lpp.*). Proti, ar Noteikumiem Nr. 603 pabalsta bāzes apmērs netika palielināts līdz 99 *euro*, bet tika noteikts, ka personām ar III invaliditātes grupu tas ir 80 *euro*. Attiecīgi mazāki par Plānā paredzēto ir arī personām ar I un II invaliditātes grupu piešķiramā pabalsta apmēri.

Satversmes tiesa secina, ka Ministru kabinets, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, gadiem ilgi ir noteicis pabalsta apmēru atkarībā no valsts budžeta iespējām, neizvērtējot ekonomisko situāciju valstī un neņemot vērā Centrālās statistikas pārvaldes noteikto vidējo faktisko patēriņa cenu indeksu, kā tas paredzēts Noteikumu Nr. 1605 3. punktā. To tiesas sēdē atzina gan Ministru kabineta, gan Labklājības ministrijas pārstāves, un tas izriet arī no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem. Tādējādi Ministru kabinets nav paredzējis kritērijus, kas ļautu objektīvi noteikt tādu pabalsta apmēru, kas

kopsakarā ar citiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem nodrošinātu tā saņēmēja pamatvajadzību apmierināšanu un ļautu viņam dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai.

26.4. Ministru kabineta pārstāve Jana Muižniece, Saeimas pārstāvis Jānis Priekulis un Labklājības ministrijas pārstāve Elīna Celmiņa tiesas sēdē uzsvēra personas pašas atbildību par savu labklājību, kā arī ģimenes pienākumu rūpēties par savu tuvinieku – personu ar invaliditāti (*sk. 2020. gada 2. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 3. sēj. 91., 93., 125., 143. un 144. lp.*). Savukārt nodibinājuma “APEIRONS” pārstāve Daina Podziņa tiesas sēdē norādīja, ka Latvijā izveidotā atbalsta sistēma neļauj personai ar invaliditāti dzīvot patstāvīgi, piemēram, atsevišķi no vecākiem, un tādējādi ierobežo šādas personas neatkarību un tiesības uz privātautonomiju (*sk. 2020. gada 9. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 77. lp.*). Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas uzsver to, cik nozīmīga personai ar invaliditāti ir neatkarība, personīgās izvēles brīvība un pilnvērtīga dalība visās dzīves jomās, tostarp tiesības izvēlēties dzīvesvietu, proti, tiesības izvēlēties, kur un ar ko kopā dzīvot (*sk., piemēram, Konvencijas 3. un 19. pantu*).

Valstij ir pienākums izveidot visaptverošu personām ar invaliditāti paredzētu sociālā nodrošinājuma standartu. Šim standartam ir jāsekmē ikvienas personas ar invaliditāti sociālā iekļaušana, kā arī jāmazina šādu personu un to ģimenes locekļu nabadzība un sociālā atstumtība neatkarīgi no tā, kurā pašvaldībā šīs personas dzīvo. Šobrīd valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir vienīgais valsts piešķirtais sociālā atbalsta pasākums nenodarbinātu personu ar invaliditāti pamatvajadzību nodrošināšanai. Šis pabalsts visā valstī tiek izmaksāts pēc vienotiem kritērijiem visām pabalsta saņēmēju grupām neatkarīgi no tā, vai pabalsta saņēmēji ir vai nav nodarbināti. Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu tam, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts kopsakarā ar pārējiem pieejamiem valsts un pašvaldību atbalsta pasākumiem pabalsta saņēmējiem – nenodarbinātām personām ar invaliditāti – ļautu apmierināt vismaz viņu pamatvajadzības un dotu šīm personām iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Tādējādi nevar atzīt, ka valsts būtu izpildījusi savu

pienākumu īstenot īpašos pasākumus attiecībā uz personām ar invaliditāti kā īpaši aizsargājamu personu grupu un sekmēt iekļaujošās vienlīdzības mērķu sasniegšanu.

Satversmes tiesa secina, ka ar apstrīdēto normu pieļautā attieksme pret pabalsta saņēmējiem – nenodarbinātām personām ar invaliditāti – nav attaisnojama, proti, tai nav objektīva un saprātīga pamata.

26.5. No tiesiskuma un varas dalīšanas principiem kā demokrātiskas tiesiskas valsts eksistences pamata, kā arī no racionāla likumdevēja principa izriet tas, ka Ministru kabinets drīkst izdot tikai tādas normas, kas sasniedz likumdevēja noteikto mērķi un nav pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, kā arī citiem likumiem. Ministru kabinetam, raugoties, vai tā izdotās tiesību normas atbilst likumdevēja piešķirtajam pilnvarojumam, jāņem vērā tas, ka likumdevējs pieņem savstarpēji saskaņotas tiesību normas, kas harmoniski darbojas visas tiesību sistēmas ietvaros (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 32.3.1. punktu*). Tikai interpretējot likumdevēja doto pilnvarojumu visas tiesību sistēmas ietvarā, Ministru kabinets var izdot ilgtspējīgu tiesisko regulējumu, kas citstarp tādējādi atbilst labas likumdošanas principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*).

Saeima, piešķirot Ministru kabinetam pilnvarojumu noteikt valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, atbilstoši racionāla likumdevēja principam nevarēja būt vēlējusies, lai Ministru kabinets pieļauj vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, proti, nodarbinātajiem un nenodarbinātajiem pabalsta saņēmējiem. Tādējādi Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, nav ievērojis likumdevēja pilnvarojumu. Tātad no apstrīdētās normas izrietošā attieksme pret nenodarbinātām personām ar invaliditāti nav noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru nenodarbinātām personām ar invaliditāti, neatbilst Satversmes 91. pantam kopsakarā ar Satversmes 1. un 109. pantu.

27. Satversmes tiesai vēl jāizvērtē, vai no apstrīdētās normas izrietošā attieksme pret pabalsta saņēmējiem – senioriem – ir attaisnojama, proti, vai valsts ir atbilstoši rūpējusies par senioriem, citstarp sekmējot viņu sociālo iekļaušanu un mazinot nabadzību un sociālo atstumtību. To vērtējot, vērā ņemami Satversmes tiesas argumenti par personām ar invaliditāti pieejamiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem un to ietekmi uz personas pamatvajadzību nodrošināšanu, ciktāl šie pasākumi senioriem ir pieejami un neattiecas vienīgi uz personām ar invaliditāti.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka valstij ir jānodrošina senioriem iespēja dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai, tostarp iespēja aktīvi piedalīties valsts sabiedriskajā, sociālajā un kultūras dzīvē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 31. punktu*). Satversme neparedz personas tiesības uz konkrētu pabalsta summu. Cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts pienākums ir izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas vērsta uz cilvēka cieņas aizsardzību, sociālās nevienlīdzības mazināšanu un valsts ilgtspējīgu attīstību, turklāt ne tikai formālā nozīmē, bet arī nodrošinot šīs atbalsta sistēmas efektīvu funkcionēšanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 19.1. punktu*).

Atšķirībā no Plānā paredzētā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra pieauguma līdz 99 *euro*, pabalsta apmērs senioriem ar Noteikumiem Nr. 603 netika palielināts un palika līdzšinējā līmenī – 64,03 *euro*. Noteikumu Nr. 603 anotācijā norādīts, ka apsvērumi, kuru dēļ nolemts pieejamā finansējuma ietvaros nepalielināt pabalsta apmēru senioriem, ir saistīti ar to, ka viņiem nav bijusi noteikta invaliditāte un darbspēju zudums, tātad viņiem esot bijusi iespēja gūt patstāvīgus un pastāvīgus ienākumus, uzkrājot nepieciešamo apdrošināšanas stāžu, lai iegūtu tiesības saņemt vecuma pensiju. Ierobežota finansējuma apstākļos valsts esot tiesīga primāri atbalstu sniegt iedzīvotājiem, kuriem ir objektīvi iemesli, kas traucē gūt ienākumus pilnvērtīgā apmērā un nodrošināt savas materiālās situācijas uzlabošanu (*sk. Ministru kabineta*

noteikumu projekta “Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”” anotāciju, 4. un 5. lpp.). Tādējādi pabalsta apmērs senioriem nav paaugstināts jau gandrīz 15 gadus, kopš 2006. gada 1. janvāra, neraugoties uz valsts ekonomisko izaugsmi un faktisko patēriņa cenu pieaugumu šajā laikā.

Satversmes tiesa ar 2020. gada 25. jūnija spriedumu lietā Nr. 2019-24-03 atzina par neatbilstošu Satversmei Ministru kabineta noteikto GMI līmeni, kurš saskaņā ar Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punktu ir 64 *euro*, tātad faktiski tāds pats kā senioriem noteiktā valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs. Satversmes tiesa citstarp atzina, ka tas nav pietiekami, lai segtu trūcīgas personas izdevumus kaut vai tikai par pārtiku (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 22.5. un 23. punktu*). Senioriem tiesības saņemt pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai ir tikai tādā gadījumā, ja attiecīgā pašvaldība noteikusi augstāku GMI līmeni par valsts noteikto. Tātad parasti seniors saņem vienu no šiem pabalstiem – vai nu valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, vai pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai – un Satversmes tiesas argumentus par GMI līmeņa satversmību var attiecināt arī uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru.

Satversmes tiesa atzīst, ka valsts izveidotajai sociālās drošības sistēmai citstarp ir jābūt taisnīgai un jāmotivē darbaspējīgās personas stāties darba tiesiskajās attiecībās. Tomēr tajos atsevišķajos gadījumos, kad persona nav varējusi uzkrāt likumā vecuma pensijas saņemšanai noteikto darba stāžu, valstij ir pienākums nodrošināt to, lai persona ar tai pieejamiem sociālās drošības sistēmas pasākumiem varētu apmierināt vismaz savas pamatvajadzības, tādējādi mazinot sociālo nevienlīdzību un veicinot šādu personu sociālo iekļaušanu. Turklāt jāņem vērā arī tas, ka pastāvošā sociālās apdrošināšanas sistēma pat nodarbinātajiem nesniedz vienlīdzīgas garantijas. Piemēram, kā tiesas sēdē norādīja Valsts kontroles pārstāve Inga Vārava, atsevišķām grupām piederoši

nodokļu maksātāji minimālās pensijas sliekšni varētu nesasnīgt (*sk. 2020. gada 3. jūnija tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 16. lp.*). Tātad arī personas, kuras ir nodarbinātas, nākotnē var kļūt par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem.

Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu tam, ka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts kopsakarā ar citiem valsts un pašvaldību sociālā atbalsta pasākumiem nodrošinātu pabalsta saņēmēju – senioru – pamatvajadzību apmierināšanu un dotu šīm personām iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Šāda valsts attieksme neveicina senioru sociālo iekļaušanu un nemazina viņu sociālo atstumtību, tāpēc nav vērtējama kā atbilstošas rūpes par senioriem un nav attaisnojama, proti, tai nav objektīva un saprātīga pamata.

Turklāt Satversmes tiesa jau secināja, ka Ministru kabinets, izdodot apstrīdēto normu, nav ievērojis likumdevēja pilnvarojumu (*sk. šā sprieduma 26.5. punktu*). Tātad no apstrīdētās normas izrietošā attieksme pret senioriem nav noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru senioriem, neatbilst Satversmes 91. pantam kopsakarā ar Satversmes 1. un 109. pantu.

28. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Minētā Satversmes tiesas likuma norma Satversmes tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Izmantojot Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā piešķirtās tiesības, Satversmes tiesai iespēju robežās jāgādā par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu personām Satversmē garantēto pamattiesību aizskārumu, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada*

16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu). Proti, likums tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu).

Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka apstrīdētā norma attiecas uz sociāli nozīmīgu jomu, proti, tā noteic valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem, kuriem nav tiesību uz valsts pensiju. Ja Satversmes tiesa lemtu, ka apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas brīža, tad normatīvajos aktos vispār nebūtu noteikts pabalsta apmērs, kas liegtu šīm personām pabalstu izmaksāt. Tas radītu būtisku apdraudējumu cilvēkiem, nevis nodrošinātu sociālajā realitātē tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru.

Lemjot par sprieduma spēku laikā, jāņem vērā arī tas, ka valsts budžets ir nozīmīga valsts darbības joma, pabalsta apmēra noteikšana ir cieši saistīta ar valsts budžetā paredzētajiem izdevumiem un to plānošanu un valsts budžetam ir ietekme uz tautsaimniecību kopumā (sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-24-03 25. punktu). Tādēļ apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē izraisītu tiesiskās drošības principa apdraudējumu. Izskatāmajā lietā ir nepieciešams un pieļaujams tas, ka Satversmei neatbilstošā norma vēl noteiktu laiku paliek spēkā, lai dotu iespēju Ministru kabinetam, ievērojot šajā spriedumā secināto, pieņemt jaunu tiesisko regulējumu, ievērojot katras pabalsta saņēmēju grupas atšķirīgos apstākļus. Tā kā attiecīgās izmaiņas ir iespējams saskaņot ar valsts budžetu nākamajam saimnieciskajam gadam, apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2. punktu, ciktāl tas nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. janvāra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2020. gada 9. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Ineta Ziemele